

ETNİK DEMOKRASİ MODELİ: İSRAİL ÖRNEĞİ*

Zuhal KARAKOÇ DORA**

Öz

Bu çalışmanın amacı İsrail’de uygulanmakta olan mevcut demokrasi modelini demokrasinin tarihsel süreç içerisinde geçirdiği evreler ışığında çözümlemek, bu demokrasi uygulamalarının neden olduğu toplumsal sonuçları tespit ve tahlil edebilmek, bu sayede etnik demokrasi modelinin tetikleyebileceği ya da etki edebileceği bölgesel/ uluslararası düzeydeki muhtemel gelişmeleri öngörebilmektir. Demokrasinin günümüze kadar geçirdiği değişimlere yer verilen çalışmada uluslararası ilişkiler literatüründe fazla bir geçmişi olmayan etnik demokrasi kavramı, diğer demokrasi modelleri ile karşılaştırılarak ulus-devlet, azınlık hakları, sivil haklar, vatandaşlık statüsü, etnisite, izolasyon gibi hususlar çerçevesinde incelenmiş ve eksik yanları ortaya konulmaya çalışılmıştır. İsrail’deki mevcut demokrasi modelinin gelişiminde ülkenin içinde bulunduğu güvenlik sorununun önemli etkilerde bulunduğu düşüncesinden hareket edilmiş ve kaynak taraması bu varsayım temelinde yapılmıştır. Çalışma İsrail Devleti’nin kurulduğu 1948 yılından günümüze kadar olan bölümü kapsamaktadır. Ancak bu tarihler arasındaki uygulamaların anlaşılabilmesi için Yahudi ve Filistinli kimliklerinin oluşumuna etki eden tarihsel süreç de incelenmiş ve çalışmada buna yer verilmiştir. “Aynı devlet çatısı altında farklı vatandaşlık statüsü”nden yola çıkılarak; İsrail Devleti’nin bu uygulamasının Batılı anlamda bir liberal ya da oydışmacı demokrasi olamayacağı düşünülmüştür. Bu bağlamda, İsrail Devleti’nin demokrasi adına yürütmekte olduğu politikaların demokrasinin antik çağdaki en ilkel haline benzediğine ve bunun da tarihin seyrine zıt olarak ülkeyi geriye doğru götürdüğü kanaatine varılmıştır. Bu seyir devam ettiği takdirde tıpkı 1700’lü yılların sonundaki aydınlanma döneminde olduğu gibi, ayrılıkçı politikaların tetikleyeceği özgürlükçü hareketin, İsrail Devleti’nin mevcudiyetine zarar verebilecek bir noktaya götürebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: *Demokrasi, Vatandaşlık, Ulus, Etnisite, İsrail*

THE MODEL OF ETHNIC DEMOCRACY: ISRAELI CASE

Abstract

The aim of this article is to analyse the current democracy model in Israel in light of the historical phases of democracy; determine and dissect the social outcomes of these democracy applications; and, by this way, foresee the possible developments that ethnic democracy model could lever and effect at regional and international levels. In this study, where democracy’s revolution is handled; ethnic democracy, as a recent concept in international relations literature, is argued out within the framework of

* Bu makale 2011 yılında Gazi Üniversitesi’nde kabul edilen yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** TBMM Strateji Geliştirme Başkan Yardımcısı.

nation-state, minority rights, civil rights, citizenship status, ethnicity and isolation concepts by comparing with other democracy models and its deficiencies are studied. The literature view has been built on the idea of existing model of democracy development in Israel in the effects of national security problems perspective. The study covers the period from the year 1948, when the Israeli State is declared, up to day. However, to make the applications clear between these dates, the historical process shaping the Jewish and Palestinian identities is also reviewed and included in the study. The image of “different citizenship status in the same country” made us think that this practice of the Israeli State could not be of a Western style liberal democracy or a consociational democracy. In this context, the opinion is that the Israel’s policies carried out in the name of democracy resembles the most primitive form of democracy in ancient times and in contrast with the historical flow, it takes the country backwards. It is concluded that if this reverse flow continues, like in the enlightenment period during the ends of 1700s, libertarian movement grew out of separatist policies could end up with a threat to Israeli State’s existence.

Key Words: *Democracy, Citizenship, Nation, Ethnicity, Israel*

Giriş

Demokrasi kavramı, Antik Yunanlılardan günümüze kadar çeşitli evrelerden geçerek gelmiş ve artık devletlerin en ideal yönetim biçimi olarak kabul edilmiştir. Ancak artan dünya nüfusu ve ulusların bünyesinde barındırdığı etnik çeşitlilik, demokrasinin de zaman zaman mevcut şartlar dâhilinde reforme edilmesini zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda ortaya farklı demokrasi biçimleri çıkmıştır. Demokrasinin; parlamenter sistemle başkanlık sistemi arasında yığınla kombinasyonun kurulabileceği değişebilen türden demokratik kurumlar boyutu olmasının yanı sıra; özgürlük, eşitlik, çoğulculuk ve katılımcılığın esas alındığı değişmeyen demokratik değerler boyutu da bulunmaktadır. Günümüzde demokrasi, temel kurumsal değerleri içinde barındırması bakımından ortak bir çıkış noktasına sahip olsa da; uygulanan politikalar, devletin vatandaşın hak ve özgürlüklerini neye göre belirlediği, hak ve özgürlüklerin siyasal mekanizma içerisinde nasıl kullanılacağı gibi değerler noktasında değişiklik arz edebilmektedir. Bu politikaları belirleyen en önemli kriterlerden biri de hiç kuşkusuz ulusu oluşturan yapının homojenliği ya da heterojenliğidir.

İsrail Devleti, kendisini “Batılı Liberal Demokrasi” olarak tanımlamasına karşın; bir “Yahudi Devleti” olarak bağımsızlığını ilan ettiği günden bu yana vatandaşları arasında değişen vatandaşlık statüsü rejimi uygulamaktadır. Bu da demokrasinin “özgürlük” ve “eşitlik” ilkeleri bağlamında ihlal edilip edilmediği ve tam olarak demokratik kabul edilip edilmeyeceği sorularını akla getirmektedir.

Ulus oluşturan yapının belirleyicisi niteliğindeki etnik ve ulusal ayrılıklar her ülkede birbirinden farklı şekilde ele alınabilmektedir. Dolayısıyla

demokrasi uygulamalarını mevcut modellerden birine ya da diğerine dâhil etmek çok da kolay olmamaktadır. Bu nedenle İsrail Devletinin, vatandaşlarıyla değil de “çekirdek-etnik ulus” ile tanımlandığı böylesi bir uygulamanın etnisite odaklı bir demokrasi biçimine daha yakın durduğu düşünülebilir.

Etnik demokrasi tanımlamasını ilk olarak İsraili sosyolog Sammy Smootha 1989 yılında, İsrail Devleti içerisindeki Arap vatandaşların statüsünü ele aldığı çalışmasında kullanmıştır.¹ Ona göre *etnik demokrasi*, tüm bireylerin sivil ve siyasi haklarının genişletilmesi ve azınlıklara da bazı kolektif hakların tanınması ilkelerini birleştiren devletin kontrolünün çoğunluğun elinde kurumsallaştığı bir sistemdir.² Etnik ulus ile kendini tanımlayan devlet, ait olduğu bu etnik ulusun çıkarlarını, içerisindeki diğer ulusların çıkarlarından üstün tutarak bu yönde politikalar geliştirmeye başlar. Ancak bu politikalar elbette ki tüm vatandaşları tam olarak memnun etmemesine ek olarak, siyasi dengenin tek bir zümrenin lehine bozulmasına ve kaçınılmaz şekilde de devletin iç dinamiğinde çatırdamalara neden olmaktadır. Normal bir demokrasi deneyiminden daha karmaşık olabilen bu uygulamalar için devletlerin sunduğu birtakım gerekçeler mevcuttur: homojen yapıda bir ulus oluşturma çabası, iç çatışmaların çıkabileceği endişesi, devletin kendisine ya da diğer etnik kimliğe mensup vatandaşlarına yönelik olabilecek güvenlik tehdidi algılaması gibi. İsrail örneği incelendiğinde bu gerekçelerin en başında güvenlik politikasının olduğu görülmektedir. Burada karşımıza çıkan esas sorun, devletin kendi vatandaşlarının bir bölümünü tehdit olarak algılamasıdır.

DEMOKRASİNİN KÖKENLERİ, MODERN DEMOKRASİYE GEÇİŞ SÜRECİ VE MODERN DEMOKRASİ

Demokrasi kavramı, Abraham Lincoln’un ifadesi ile “halkın, halk tarafından, halk için yönetimi”³ tanımlamasıyla özetlense de; içerdiği değerler ve kurumların değişebilen ve değişmeyen nitelikleri bakımından çok çeşitli ve birbirinden farklı içeriğe sahip tanımlamalar yapmayı mümkün kılmaktadır. Devletin çok farklı yönetim biçimleri olmasına karşın bugün “neden demokrasi” sorusunun yerini artık “hangi tür demokrasi” sorusu almıştır. Demokrasinin hangi biçimi uygulanırsa uygulansın yönetimin, farklı derecelerde de olsa, eşit haklara sahip olan “halk”a dayanıyor olması bütün demokrasi türlerinin ortak özelliğidir ve bu durum demokrasiyi diğer tüm yönetim biçimlerinden ayrıcalıklı kılar.

¹ Bkz. Sammy Smootha, *Arabs and Jews in Israel*, vol. 1, *Conflicting And Shared Attitudes in a Divided Society*, Boulder and London, Westview Press, 1989.

² *Ibid.*, s.200

³ <http://www.anayasa2011.com/?p=4724>, Erişim Tarihi: 27 Ekim 2011

Doğrudan Demokrasi

Demokrasinin yapı taşı olan “halkın halk tarafından yönetilmesi” anlayışının öngörüldüğü ancak halkın bu egemenliği bizzat ve doğrudan doğruya kullandığı demokrasi biçimidir. Tarihsel anlamda demokrasi kavramının içini en iyi şekilde dolduran türü olarak kabul edilse de nüfusun artması ve siyasi birimlerin ölçeğinin değişmesiyle birlikte artık bu yönetim biçimi de imkânsızlaşmıştır.

Antik Yunan’da Demokrasi

Antik Yunan demokrasisi, modern çağın temsili demokrasisinden gerek kurumlar düzeyinde ve gerekse idealler bağlamında farklılık göstermektedir. Doğrudan demokrasi; iktidarın doğrudan kullanılmasında halkın, egemenliği, katılım yoluyla ve doğrudan kullanması şeklindeyken; temsili demokraside seçtiği temsilciler aracılığıyla yönetilmesi ve böylelikle iktidarın sınırlanması ve denetimi sistemi ortaya çıkmaktadır. Günümüz demokrasilerinde yöneten ve yönetilenler olmak üzere iki farklı unsur vardır; bir yanda devlet, öte yanda ise vatandaşlar bulunmaktadır.⁴

Antik Yunan demokrasisinde ise bu ayırım yoktu. “Demos” hem yöneten ve hem de yönetilenleri teşkil etmekteydi. Fakat “halk” anlamına gelen ve her ne durumda olursa olsun çoğunluğu ifade etmek üzerine kullanılan “demos”, gerçekte halkın tamamını ifade etmemekteydi. Atina demokrasisi, yasanın egemenliği ve vatandaşların yasa önünde eşit olması (isonomia) gibi temel ilkelere sahipti⁵, ancak vatandaşlık, birtakım ayrıcalıklara sahip olmak anlamına geliyor ve doğuştan gelen nitelikleri göz önünde bulundurulduğunda herkes bu haklardan eşit olarak faydalanamıyordu. Peki Antik Yunan’da “vatandaş” denilirken kastedilen aslında kimlerdi? İşte bu noktada modern demokrasinin temel değerlerini kapsayıcı niteliklere sahip olmayan bir anlayış çıkmaktadır karşımıza. Çünkü sosyal yapının keskin kurullarla birbirinden ayrılan sınıflardan oluştuğu Antik Yunan’da sadece köle olmayan erkekler yurttaş olarak kabul edilir ve halk olarak düşünülürken, kadınlar, köleler ve yabancılar vatandaş olarak görülmemekteydi.⁶

Antik Yunan’da uygulanmış olan yönetim biçimi her ne kadar çağının ötesinde sayılsa da, yönetime katılımdaki adaletsizlik ve vatandaşlık haklarının yalnızca belli bir kesim için uygulanmasından ötürü eşitlik kavramından yoksunluğu bakımından, bugünkü anlamıyla, “demokrasi” tanımlamasını ne

⁴ Giovanni Sartori, “Demokrasi Teorisine Geri Dönüş”, Çev. Tunçer Karamustafaoğlu, Mehmet Turhan, Ankara, Yetkin Yay., 1996, s.303.

⁵ İzzet Çıvgın, Remzi Yardımcı; “Siyasal Düşünceler Tarihi”, Ankara, Nobel Yay. Dağ., 2007, s.12.

⁶ Hasan Karaköse, “Siyasi Düşünce Tarihi”, 2. Baskı, Ankara, Nobel Yay. Dağ, 2007, s. 170.

ölçüde içselleştirdiği ve hak ettiği de tartışılır bir mevzudur. Günümüz modern demokrasilerinde de zaman zaman karşılaşılan bu açmazlar, demokrasinin temel değerlerini taşımayan ve sosyal adalet olgusundan epeyce uzakta bir yönetim anlayışının gerçekte bir demokrasi sayılıp sayılamayacağı konusundaki tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Ayrıştırıcı ve/veya dışlayan bir sistem için “demokratik” denilebilir mi? İşte bu soru, antik çağdan içinde bulunduğumuz çağa kadar hala güncelliğini koruyan bir sorun olarak belirmektedir.

Roma, Cumhuriyet ve Demokrasi

Roma’da yurttaşlık statüsü evrimleşerek Yunan muadilinden çok daha esnek bir hal almış ve çeşitli yurttaşlık sınıfları oluşmuştu; kölelere yurttaşlık onuruna kavuşma olanakları sunulmuş ve bu ünvanı kent dışına, zamanla bu “dünya imparatorluğu”nun en uç sınırlarına dek tek tek bireylere, hatta topluluklara dağıtmakta da fazlasıyla cömert davranmışlardır.⁷ Atina’da ve 20. yüzyıla kadarki demokrasilerde ve cumhuriyetlerde olduğu gibi burada da katılım erkeklerle sınırlandırılmıştı;⁸ ancak burada da kadınlar her ne kadar birtakım temel haklara sahip olsalar da tam vatandaş sayılmadıklarından, oy vermeleri ve siyasette yer almaları mümkün değildi.

Roma toprakları eyaletlere bölünmüştü ve hem yeni toprakların işgal edilmesinden dolayı, hem de güçlü yerel yöneticilerin isyan heveslerini kırmak için eyaletlerin daha küçük parçalara bölünmesinden ötürü eyaletlerin sayılarını zaman içinde arttırmıştı.⁹ Ne var ki sürekli olarak genişleyen topraklarda herkese vatandaşlık hakkının verilmesi ve bu hakkın getirmiş olduğu ayrıcalıkların tanınması, beklendiğinin aksine zamanla vatandaşlık duygusunun azalmasına sebep oldu. Çünkü Roma hiçbir zaman halkçı yönetim kurumlarını, vatandaşların sayısındaki artışa ve onların Roma’dan olan fiziki uzaklıklarına uygun hale getiremedi.¹⁰ “Tüm vatandaşların katılmaya hak sahibi oldukları meclisler, Roma şehrindeki Forum’da toplanmaya devam etti; ancak üçra topraklarda yaşayan çoğu Roma vatandaşı için şehir, olağanüstü bir çaba ve para harcamadan gidilemeyecek kadar uzaktı. Bunun sonucu olarak da sayıları gittikçe artan ve sonuçta çok büyük bir rakama ulaşan vatandaşlar, uygulama sorunları yüzünden, Roma hükümet sisteminin merkezindeki halk meclislerine katılma fırsatını reddettiler.”¹¹ Yani görünüşte haklar bakımından eşit olan halk, bu hakların kullanımını yönüyle eşit fırsatlara sahip olamadığı için sistemin

⁷ Derek Heater, “Yurttaşlığın Kısa Tarihi”, Ankara, İmge Kitabevi, 2007, s.49.

⁸ Robert A. Dahl, “Demokrasi Üstüne”, Çev. Betül Kadioğlu, Ankara, Phoenix Yay., 2001, s.13.

⁹ Chris Scarre, “The Penguin Historical Atlas of Ancient Rome”, Penguin Books, London, 1995, s. 87.

¹⁰ Dahl, *Ibid.*, s.13.

¹¹ Dahl, *Ibid.*, s.13.

kendini eritmesine neden olacak tepkiler geliştirmiş ve böylelikle “doğrudan demokrasi” sistemi artık işlememeye başlamıştı.

Temsili Demokrasi

Temsili demokrasi en genel tanımlama şekliyle; halkın, sahip olduğu siyasi haklarını doğrudan katılım yoluyla değil de kendi seçtiği ve yine kendisine karşı sorumlu olan temsilciler aracılığıyla kullanmasıdır. Bu demokrasi türünde “parlamenter sistem”, “meclis hükümeti sistemi” ve “başkanlık sistemi” gibi farklı hükümet şekillerine rastlanabilir de; hepsinde temel esas devletin halkın seçtiği temsilcilerle idare edilmesidir.

Temsili demokrasinin günümüzdeki uygulanma biçimlerine göre,

- bireysel hakları öne çıkaran liberal demokrasi,
- işçi iktidarına dayanan, iktidarın Marksist ideolojinin uygulayıcısı olduğu ve bunu gerçekleştirmek için yönetilenleri zorladığı demokrasi türü¹² olan marksist (sosyalist) demokrasi,

- bireysel haklara ek olarak kolektif hakları da savunan oйдаşmacı demokrasi,

- yöneten ile yönetilenler arasındaki ilişkinin referandumlar gerçekleřtiđi¹³ plebisitçi demokrasi,

- sosyalist ideallerden esinlenen fakat ağırlıklı olarak içinde var olduğu politik ortamdan ve bu ortama özgü liberal değerler tarafından belirlenen melez bir politik gelenek olarak tanımlanan¹⁴ sosyal demokrasi

gibi birçok modeli bulunmaktadır. Ancak İsrail’deki uygulamayla bağlantılı olduklarından dolayı bu çalışmada yalnızca *liberal* ve *oydaşmacı* demokrasilere yer verilecektir.

Liberal Demokrasi

Liberal demokrasi terimi, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı toplumlarında var olan siyasal kurumları, bu kurumların var oluşlarını güvence altına alan hukuk kurallarını ve bu kurum ve kurallar içinde işlemekte olan siyasal süreci anlatmak üzere kullanılmaktadır.¹⁵ Bu anlamda liberal demokrasi; genel ve eşit oy ilkesini, düzenli aralıklarla yapılan gizli oy ve açık sayımlı seçimlerle siyasal iktidarın el değiştirebilmesini, halkın temsil edildiği

¹² Hasan Tunç, “Demokrasi Türleri ve Müzakereci Demokrasi Kavramı”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.12, S.1-2, 2008, s.1119.

¹³ http://www.babylon.com/definition/Plebisit%C3%A7i_demokrasi/, Erişim Tarihi: 09 Ocak 2012.

¹⁴ H. Birsen Öz, der., “19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler” içinde Sevgi Uçan Çubukçu, Sosyal Demokrasi: Melez Bir Politik Gelenek, 3. Baskı, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yay., 2007, s.259.

¹⁵ Levent Köker, “Demokrasi, Eleştiri ve Türkiye”, Ankara, Dipnot Yay., 2008, s.11.

kurumların (parlamento gibi) varlığını, hukukun üstünlüğünü (ve dolayısıyla yargı erkinin bağımsızlığını), düşünce, anlatım ve örgütlenme özgürlüğünü içermektedir.¹⁶

“Liberal demokrasi” terkinindeki demokrasi kavramı, kolektif bağlayıcı kararlar alma yetkisinin halka ait olduğunu söylerken, liberalizm kavramı halkın bu yetkisinin meşru olarak kullanabileceği alanın sınırlı olduğunu ifade eder.¹⁷ Yani demokrasi, egemenliğin kimde olduğu ve kanunların nasıl yapıldığıyla ilgiliyken; liberalizm, egemenliğin nasıl kullanıldığıyla ve kanunların içeriğiyle alakalıdır.¹⁸ Liberalizm, tamamen “birey”e dayanmaktadır; hatta öyle ki “birey”in özgürlüğü için devletin yetkilerinin sınırlandırılabilmesi için anlayışını savunmaktadır. Liberalizmin bireye dayanması, demokrasinin daha etkin biçimde yürütülmesine katkı sağlamıştır. Çünkü bireyin hak ve özgürlüklerini kabul etmek zorunda olan devlet, gücünü bireyden aldığı bilinciyle eşitlikçi bir tutum sergilemek zorunda kalmıştır.

Liberal demokrasinin içinde barındırdığı özelliklere baktığımızda bu demokrasi modelinde devletin etnik kimliğe karşı tamamen tarafsız olduğunu görmekteyiz. Etnisite özelleştirilmiştir ve devlet herhangi bir etnik ayrıma dahil olmaz ya da bu konularda yasalar yapmaz, ancak vatandaşları için tek dil, tek kimlik, tek kültür ve eğitim sistemi ile homojen bir ulus-devlet yapısını teşvik eder.¹⁹ Homojen bir ulus yapısına ulaşmak için ise, etnik unsurlardan sıyrılmış “üst bir kimlik” yaratma çabasıdır. Bu amaçla asimilasyon, entegrasyon ve kültürel kaynaşma için şartlar tesis eder; etnik kimlik ve kültüre izin verilmiştir ancak bunlar devlet tarafından ne tanınırlar ve ne de teşvik edilirler; toplumun köşe taşı bireysel yetenekler, başarılar, siyasi ve sivil haklar ve sorumlulukların ifasıdır.²⁰ Çünkü bir liberal demokrasinin en temel taahhüdü birey olarak yurttaşlarının özgürlük ve eşitliğidir ve bu; grup üyeliklerine bakmaksızın tüm bireyler için temel medenî ve siyasi hakları güvence altına alan anayasal haklar bildirgesinde yansır.²¹

Oydaşmacı Demokrasi

“Oydaşmacı demokrasi”, liberal demokrasinin özellikle Afrika ve Asya’da sömürgecilik sonrası dönemde ortaya çıkan devletlerde uğradığı başarısızlık karşısında önerilen birtakım kurumsal düzenlemelerin oluşturduğu

¹⁶ Köker, *Ibid.*, s.11.

¹⁷ Bican Şahin, Ed., “Demokrasi Teorisinde Günce Tartışmalar”, içinde Bican Şahin, “Liberal Demokrasinin Temelleri”, Ankara, Orion Kitabevi, 2008, ss.12-13.

¹⁸ Atilla Yayla, “Liberalizm”, 3. Baskı, Ankara, Liberte Yay., 2000, s.173

¹⁹ Smooha, *Ibid.*, s.199.

²⁰ Smooha, *Ibid.*, s.199.

²¹ Will Kymlicka, “Çokkültürlü Yurttaşlık: Azınlık Haklarının Liberal Teorisi”, Çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul, Ayrıntı Yay., 1998, s.71.

sistematik bir çerçeveye karşılık gelmektedir ve liberal demokrasiye nazaran az sayıda ülke ile sınırlı kalan bu modelin ayırıcı özelliği grup farklılıklarını dikkate alarak bireysel haklara ilaveten kolektif hakları da tanımış olmasıdır.²² Oydaşmacı demokrasi modelinde etnisite olgusu devletin temel yapı taşlarından biri olarak kabul edilir ve farklı etnik kimliklere sahip olan gruplar kendi dillerini konuşabilme, kendi okullarında eğitim görme, kendi değer yargılarına göre yargılanma gibi haklara sahiptir. Ancak devletin kendisi hiçbir etnik kimliğe göre tanımlanamaz ve devletin etnik-üstü konumdaki görevi bu farklı gruplar arasında oluşabilecek çatışmaları önlemeye ve uzlaşa sağlamaya yöneliktir. Her ne kadar etnisite kurumsallaşmış gibi gözükse de farklı kimlikler arasında her türlü etkileşime olanak tanıyan, kısıtlamalardan uzak bir yaklaşım sergilenmektedir. Böylelikle politik sistem içerisinde üstün bir grubun oluşmasının önüne geçilmiş olunur. Oydaşmacı demokrasi bireylere verdiği önemin aynısını gruplar için de gösterir ve bu yanıyla farklı kimlikteki etnik grupların bireylerle eşit haklara sahip olduğunu kabul eder.

Temsil durumuna baktığımızda ise oydaşmacı demokrasilerde siyasi partilerden hiçbirinin tek başına mutlak güç olamayacağı koalisyon mekanizması göze çarpmaktadır. Bu koalisyonlarda hiçbir siyasi parti bir çoğunluk partisi statüsüne eriştirilmez ve böylece temsilde adalet sağlamaya çalışılır. Zaten azınlıklara verilen veto yetkisi egemenliği bir anlamda sınırlandıran güçtür, bu güç bile egemenliğin paylaşılmasına katkı sağlamaktadır.

ETNİK KİMLİK OLGUSU: DEVLET VE ULUS KİMLİK

Etnisite

Etnik kimlik tamamen hissetmekle alakalı olup psikolojik bir aidiyet durumudur ve aidiyet, birey bazında değişik ölçütlere dayanılarak sübjektif bir şekilde tanımlanabilmektedir.²³ Bireyin içinde yetiştiği toplumun verdiği önem derecesine göre “etnik kimlik” olgusu; soy, dil, din, tarih ya da kültür birliği gibi etmenlerden oluşabilmektedir.

Etnik kimlikler; değişmeye yeniden tanımlanmaya ve doğruluğu tartışılmaya mahkûm olan soy, kültür ve dil gibi özellikler etrafında şekillendiğine göre; etnisiteyi daha çok “sosyal bir süreç” olarak insanların, kolektif ya da bireysel açıdan sosyal yaşamlarında etraflarına çektikleri hareketli sınırlar ve kimlikler olarak algılamamız gerekmektedir.²⁴ Dolayısıyla

²² Nur Uluşahin, “Liberal Demokrasinin Çıkması: Çatışma Karşısında Barış İçin Azınlık-Çoğunluk İlişisini Yeniden Düzenleme Gereği”, Anayasa Yargısı, No.24, 2007, s.617.

²³ Richard Jenkins, “Social Identity”, 2nd Ed., London and New York, Routledge, 2004, s.4.

²⁴ Steve Fenton, “Etnisite: Irkçılık, Sınıf ve Kültür”, Çev. Nihat Şad, Ankara, Phoenix Yay. 2001, s.14.

etnisitenin belirli kalıplar dâhilinde, sabit tanımlamalarla ifade edilebilmesi mümkün değildir. Bir grubun kendi etnik kimliğini tanımlamasında bazen bu belirtilen etmenlerin yalnızca bir tanesi yeterli olabilirken bazen ise daha fazlasının bir araya geldiği görülmektedir.

Ulus - Ulus Devlet İlişkisi

Bir toplumsal oluşumun kendini ulus olarak yeniden inşa edebilmesi; ancak bireyin doğumundan ölümüne dek bir gündelik pratikler ve aygıtlar ağıyla, bir *homo nationalis* -aynı zamanda *homo economicus*, *homo politicus* ve *homo religious*- kurulabilmesiyle mümkündür.²⁵ Daha belirgin olarak dil birliği, soy birliği ya da tarih birliğine mensup insan toplulukları olarak tanımlayabileceğimiz ulus yapıları günümüzün ulus devletlerini oluşturmuşlardır. Bu bağlamda ulus; aynı dili konuşan, aynı tarihi ve kültürel birikimi paylaşan, aynı düşmanlara sahip, aynı soydan gelen ve/veya aynı dine inanan kısacası bütünleşmiş ve ortak bir kimliğe sahip topluluk olarak tahayyül edilerek bu tahayyül doğrultusunda bilinçli çabalar sarf edilir. En azından aynı dili konuşan, aynı tarihi ve kültürel birikimi paylaşan siyasi bir topluluk oluşturmanın bütün ulus-devletlerin başlıca amacı olduğu söylenebilir.²⁶

Uluslu oluşturan çeşitli öğelerin tarihin genel akışı içerisinde belirginleştiği toplumlar, ancak kendi devletlerini kurma hakkını elde ettikten sonra günümüzdeki anlamda ulus olabilmişlerdir.²⁷ Gellner'in de ifade ettiği gibi, modern Avrupa devletlerinin tümü; ulus olabilmek için resmi siyasi ifade ve özerklik veren devlet sistemlerine sahip olunması gerektiği ilkesini izleme eğilimi göstermişlerdir. Buna paralel olarak devletler, ortak bir kültür ve soy iddiasına sahip insanlardan oluşan uluslardır.²⁸ Ulus-devletin özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaygınlaşan bir siyasi model olduğunu kabul edersek karşımıza birbirinden çok farklı ulus devlet modelleri çıkmaktadır. Örneğin Avrupa merkezli, ortak bir kimlik oluşturmayı başarmış olan ulus-devletler, özellikle Amerika kıtasında ortaya çıkmış olan göç yoluyla taşınmış bir nüfusun oluşturduğu ulus-devletler ve 20. yüzyılın ikinci yarısında sömürgecilğe karşı başlatılan mücadelelerin ardından ortaya çıkan özellikle Afrika -ve kısmen Asya- merkezli ulus-devletler bulunmaktadır. Bu farklı tipteki ulus devletler için meşruiyet kaynaklarının toplumdan geldiği, ulusun yaşadıkları toprak parçasını vatan olarak tanımladıkları, egemen ve belirlenmiş

²⁵ Etinne Balibar, Immanuel Wallerstein, "İrk, Ulus, Sınıf: Belirsiz Kimlikler", 4. Baskı, İstanbul, Metis Yayınları, 2007, s.115.

²⁶ Köksal Şahin, "Küreselleşme Tartışmaları Işığında Ulus Devlet", İstanbul, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 2007, s. 134.

²⁷ Faruk Sönmezoğlu (Der.), Haz. Ülke Arıboğan, Gülden Ayman, Beril Dedeoğlu, "Uluslararası İlişkiler Sözlüğü", 4. Baskı, İstanbul, Der Yay., 2005, s.658.

²⁸ Fenton, Ibid., s. 241

sınırlar içinde yaşadıkları söylenebilir. Ne var ki yirminci yüzyıl sonlarında pek çok unsur bu varsayımları sorgulamamıza yardımcı olmuştur.²⁹

Ulus - Etnik Grup İlişkisi

Ulus-Etnik Grup ilişkisini incelemeye önce, “etnik kimliği” aynı olan bireylerin meydana getirdiği “etnik grup”un tanımlamaları ve özellikleri üzerinde durulması gerekmektedir. Etnik grup, kolektif şuurdan kaynaklanan kimliğin oluşturduğu bir sosyal gruptur. Etnik gruplar kendi kültür, adet, norm, inanç ve geleneklerine sahiptirler ve soy, dil veya din farklılıkları bu tür grupların belirleyici bir özelliğidir. Ayrıca kültürel veya siyasi faktörlerden de oluşabilmektedir. Etnik grup kavramı konusunda bir kısım yorumcular, kavramın bireyin kendisini kendisi gibi olan diğerlerinden biri olarak görmesini sağlayan sosyal kolektif kimlik oluşumuna karşılık geldiğinde hem fikirdir.³⁰

Ancak bir başka düşünceye göre de etnik grup, fiziksel tip veya geleneklerin veya her ikisinin benzerlikleri veya kolonileşme ve göç hatıraları sebebiyle ortak bir kökene dair öznel bir inanç taşıyan insan gruplarıdır. Etnik grup kavramının II. Dünya Savaşı döneminde özellikle Afrika, Asya ve Pasifik ülkelerindeki hemen tüm grupları; Felemenkler, Walonlar, Basklar, Kuzey İrlandalılar, Kanadalı İngiliz ve Fransız kökenli insanları; 1969’lı yıllardan sonra Avrupa ülkelerine göç eden Batılı-olmayan göçmen gruplarını ifade etmek için kullanıldığı görülmektedir.

Günümüzde etnik grup kavramı genellikle azınlık sorunları ve soy ilişkilerini tanımlama amacıyla kullanılmaktadır; bunun en önemli sebebi, etnik grup kavramının sadece azınlıkları ve aşağı görülenleri sınıflandırmada kullanılması, baskın durumda olan çoğunluk grupların ise kendilerini etnik olarak tanımlamamalarıdır.³¹ Azınlık olarak kabul edilen ve genel oluşum içerisinde sayıca daha az olan veya sayıca baskın durumda olsalar dahi yönetimi elinde bulundurmeyen gruplar,³² genellikle dayanışma içinde olan ve “etnik grup” kavramını da birlikteliği kuvvetlendirmek için kullanan gruplardır. Etnik grubun bir üyesi olmak için nesnel bir kan bağına sahip olmaması çok önemli değildir. Yani etnik grupta ırk bağlılığında olduğu gibi bir kan bağı zorunluluğu bulunmamaktadır.³³ Etnik grup üyeliği kendiliğinden bir grup

²⁹ Anthony D. Smith, Çev. Sonay Bayramoğlu, Hülya Kendir, “Ulusların Etnik Kökeni”, Ankara, Dost Yay., 2002, s.29.

³⁰ Fenton, Ibid., s. 9

³¹ Montserrat Guibernau, John Rex; “The Ethnicity Reader: Nationalism, Multiculturalism and Migration”, Cambridge, Polity Press, 1997, s.4.

³² Gücü elinde bulunduran grup sayısal bakımdan az olsa bile çoğunluktur (baskın durumdadır).

³³ Günümüzde “etnik” terimi soy durumundan ziyade kültür durumuna vurgu yapmaktadır. Yoksa örneğin Sırp-Boşnak kavgasını izah etmek mümkün değildir. Baskın Oran, Küreselleşme ve Azınlıklar, Ankara, İmaj Kitabevi, 2001, s.140.

oluşturmamakta, sadece herhangi bir grup oluşumunu -özellikle siyasal alanda- kolaylaştırmaktadır.

Etnik grupların üyeleri genellikle kendilerini toplumun diğer gruplarından kültürel olarak ayrı görmektedirler. Birbirlerinden ayırt edilmelerini sağlayan en önemli farklılıklar dil, tarih, din, kültür ve kültüre dayalı farklılıklardır. Bireyin grubu değiştiğinde aidiyeti de değişecektir; ya da en azından bireyin bağlı kaldığı pek çok kimlik ve sözlemin [öğreti] o birey açısından önemleri farklı dönem ve durumlara göre değişiklik gösterecektir.³⁴

Etnik grup ve ulus arasındaki ilişkiye bakıldığında her ikisinin de öznel bir inanca dayalı duygusal bağlar olduğu söylenebilir. Tüm ulus-devletlerde, yani bir ulusun siyasi ifadesi olduğu düşünülen devlet yönetim sistemlerinde, ulusun politik-kültürel bir tanımı yapılır. Bu açıdan toplumların tamamında veya çoğunda politikalar etnikleşmiştir.³⁵ Etnisite nasıl oluşur? Ve nasıl, bir kurgu olarak değil de, kökenlerin en doğal olarak gelişir? Bu soruların cevabının soy, din, dil veya kültür ortaklığı şeklinde verilmesi mümkündür ve aslında bu kavramlar genellikle birbirinin tamamlayıcısıdır ve herhangi birinin tek başına düşünülmesi genellikle mümkün değildir. Dil ve soy birliği öznel ve sübjektif olmadığından, etnisiteyi oluşturan ve sınırları hiçbir zaman net olarak çizilemeyen diğer bütün unsurlardan (kültür, kader birliği vs.) bu yönüyle ayrılmaktadır.

Aynı konuda dikkat çeken bir başka husus ise etnik dayanışmaların kendiliğinden bir ulus oluşturmadığıdır. Daha önce belirtildiği üzere “ulus devlet” tanımındaki öğeler düşünüldüğünde günümüzde neredeyse hiçbir devlet bu tanıma tam olarak uymamaktadır.

Ulus kavramı içinde, az ya da çok, üstü kapalı bir şekilde, kimin ya da neyin ulusu oluşturduğu fikri saklıdır ve soya ya da biyolojiye dayanan ulus anlayışında, ya ulus içindeki çok etniklilik dışlanır ya da azınlık etnik grupları tam üyelikten daha düşük bir konumla tanımlanır.³⁶

Etnik Grup - Devlet İlişkisi: Etnik Politika ve Etnik Demokrasi

Etnisitenin farklı zamanlarda yapılmış pek çok tanımında şu ortak özellik dikkat çekmektedir: etnik kimlik bir çeşit toplumsal sınıflandırma biçimidir. Her ne kadar, ‘etnisite ile ilgili söylemin ulus-altı birimler ya da bir tür azınlık veya bir diğeri ile ilgili olduğu’³⁷ doğru olsa da, aslında, çoğunluklar ve baskın gruplar da azınlıklardan daha az ‘etnik’ değildirler.³⁸ Bu durumda bir

³⁴ Anthony D. Smith, “Milli Kimlik”, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s.41

³⁵ Fenton, *Ibid.*, s. 37

³⁶ Fenton, *Ibid.*, s. 242

³⁷ Malcolm Chapman, Maryon McDonald, Elizabeth Tonkin; “History and Ethnicity”, London, Routledge Yay., 1989, s.17.

³⁸ Thomas Hylland Eriksen; “Etnisite ve Milliyetçilik: Antropolojik Bir Bakış”, Çev. Ekin

grubun kendini nasıl tanımladığı kadar, diğer grupların onları nasıl tanımladığı da önem arz etmektedir. Bütün sosyal gruplar, kendi özel kimlikleri, doğal ve kültürel farklılıklarıyla insan türünü eşit derecede temsil ediyorlarsa da, bir grubun diğer gruplarla kurduğu ilişkiler sonucunda farklılığının bilincine varmakta ve grup birliği öne çıkarılmaktadır.³⁹ Bu yönde bir birliğin, çoğunluk kültürü karşılığı temelinde oluşturulmasının sonuçlarından biri de azınlık olarak konumlanmaktır.⁴⁰ Bu durumda bir ulusu oluşturan unsurun bir araya gelmiş farklı etnik gruplar olduğunu, devlet sistemi içerisinde sayıca diğerlerinden daha az olan etnik kimliklerin ise, fiziksel bakımdan baskın durumda olan etnik kimliğe göre genellikle “azınlık” olarak belirlediğini söyleyebiliriz.

Günümüzde devletler “azınlık” grubu oluşturan etnik kimliklerle ilgili olarak; egemen güce direnen unsurların asimilasyonu, etnik grupların fiziksel olarak net bir ayrıma tabi tutulmak suretiyle çoğunluktan farklı bölgelerde yaşamaya zorlanması⁴¹ ya da ideolojisinin benimsenmesi gibi stratejiler ortaya koymaktadır. Çünkü etnik grupların çeşitlilik arz etmesi her ne kadar toplumun sosyal yapısı bakımından kültürel bir zenginlik olarak düşünülse de, bu çeşitliliğin fazla olması devletler açısından tarih boyunca bir tehlike olarak görülmüştür.

Yakın siyasi geçmişe bakıldığında birçok ülkede özellikle Soğuk Savaşın ardından belirginleşen ve sayısı giderek artan etnik kökenli iç çatışmaların yaşandığı görülmektedir. Bu dönemde etnik kimlik olgusu hem birey hem de grup açısından ön plana çıkmaya başladığı için önemlidir. Örneğin 1991’de dünyadaki otuz yedi ana silahlı çatışmanın otuz beşi iç çatışmalardı ve bunların birçoğu birer etnik çatışma olarak tanımlanabilirdi.⁴² Kuzey İrlanda, Nijerya, Burundi, Ruanda, Lübnan, Sri Lanka, İspanya, Filipinler, Hindistan, Burma ve Balkanlardaki pek çok ülke etnik kimlikler arasındaki iç çatışmaların yaşandığı bölgelerdi. Bu iç çatışmalar, uluslararası çözüm arayışları sonucunda zaman zaman azalsa da hiçbir zaman tam olarak sona erdiği söylenemez. Etnik farklılıkların sayıca çok olması bazı durumlarda sadece iç çatışmalarla sınırlı kalmamakta, ülkelerin bölünmesine dahi yol açabilmektedir. Çok sayıda etnik tabanlı devletlere bölünmüş olan Sovyetler Birliği, Çekoslovakya ve Yugoslavya örnekleri, etnik çeşitliliğin parçalanmayla sonuçlanabileceğini göstermektedir. Bu gibi örneklerin giderek çoğalması devletleri, etnik kimliği zaman zaman baskılamaya dahi varabilecek nitelikte

Uşaklı, İstanbul, Avesta Yay. , 2002, s.16.

³⁹ M. Çağatay Okutan, “Teori ve Uluslararası Metinlerde Azınlık Tanımı”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C.59, S.2, s.60.

⁴⁰ Okutan, Ibid., s. 201.

⁴¹ Güney Afrika’nın bölünmesi örneği.

⁴² Eriksen, Ibid., s.12.

önlemler almaya sevk etmiştir. Kimi zaman ise bu durum, devletlerin farklı etnik gruplar üzerindeki baskılarını meşru düzlemde savunabilecekleri bir alan oluşturmaktadır.

Görece barışçıl ve adil politikalar izleyen devletlerde etnik oluşumların tepkisi genellikle asimilasyonu ya da barış içinde bir arada yaşamayı kabullenmek şeklinde olabilirken; daha sert ve baskıcı politikaların izlendiği devletlerde tepki de ayrılığı körükleyici ve çatışmalara yol açıcı nitelikte olabilmektedir. Otoriter sistemlerde muhalefet oluşumu her ne kadar daha güç olsa da, grupların devlet yönetimine karşı geliştirdiği tepkiler zamanla büyüyerek çıkış noktası bulur bulmaz çatışmalara dönüşebilmektedir. Toplumsal, ekonomik, siyasal, kültürel hoşnutsuzluklar uzun dönemde etnik temelli örgütlenmeleri besleyen bir rol oynamış; etnik, dinsel vb. ayrılıklar çatışmaların kronikleşmesine yol açmış ve dolayısıyla şiddete eğilimli bir siyasi kültürün oluşmasına yol açarak sorunların çözümünü daha da zorlaştırmıştır.⁴³

İşte bu noktada; siyasal egemenliğin, demokratik kurumları ne ölçüde kullandığı ve devlet uygulamalarının bu gibi sorunlarla mümkün olduğunca karşılaşmayacak ve aynı zamanda tüm vatandaşların eşitliği ilkesi ile çelişmeyecek şekilde nasıl gerçekleştirilebileceği önem arz etmektedir. Bu bağlamda, bazı çok uluslu devletler her ne kadar Batılı demokrasi olarak da tanımlanabilen liberal demokrasi modelini uyguladıklarını iddia etseler de, devletin içindeki etnik kimliklerin çeşitliliği bu demokrasilerin pratikte tam anlamıyla uygulanmasını güçleştirmektedir. Çünkü alınan zorlayıcı önlemler geniş perspektifte ulus-üstü bir toplum oluşturmanın önünde engel teşkil edebilmekte; bu da üst kimliğe karşı aidiyetsizlik duygusu geliştirilmesine neden olabilmektedir. Oysa çeşitli ulusal gruplar yan yana yaşadıkları büyük politik cemaate sadık kalmadığı sürece çokuluslu devletler varlıklarını sürdürmez.⁴⁴ Böylesi bir sonuçtan kaçınmak için bazı devletler bir kısır döngü ile yine zorlayıcı önlemler alma ve ayrıştırıcı politikalar izleme yoluna gidebilmektedir. Devletlerin bu çerçevede aldığı tedbirler ve uygulamaya koyduğu farklı stratejiler, demokratik yönetim biçiminden bazen kopabilen bazen ise demokrasi çerçevesinde yürütülebilen faaliyetler olarak belirmektedir. Kapsamı ne olursa olsun bu faaliyetler etnik politikalar olarak isimlendirilmektedir.

Demokratik normlar çerçevesinde uygulandığı takdirde herhangi bir tartışma konusu olmayan etnik politikalar, demokrasinin temel unsurları yok sayılarak uygulanmaya başlandığı andan itibaren toplumda geri dönüşü olmayan ayrılıkçı hareketlere yol açabilmekte ve devlet için tehdit unsuru

⁴³ Emin Gürses, "Uluslararası Sistemin Kıskaçında Etnik Terör", İstanbul, Profil Yay., 2007, s.9.

⁴⁴ Kymlicka, Ibid, s.42.

haline dönüşebilmektedir. Yönetim sisteminin demokratik olarak tanımlandığı ülkeler; bu gibi anti-demokratik uygulamaların olması durumunda son yıllarda sıkça kullanılan “etnik demokrasi” kavramı altında incelenebilmektedir.

Etnik demokrasi; bireylerin sivil ve siyasi haklarının genişletilmesi ve azınlıklara da bazı kolektif hakların tanınması ilkelerini birleştiren, devletin kontrolünün çoğunluğun elinde kurumsallaştığı bir sistem olup; etnik milliyetçilikten yola çıkarak, devlet, vatandaşlarıyla değil de “çekirdek etnik ulus” ile tanımlanmaktadır.⁴⁵ Örneğin “Doğu Avrupa’da Komünizm sonrası dönemde ortaya çıkan ‘etnik demokrasi’⁴⁶, oydaşmacı demokrasi ile demokratik olmayan sistemler arasında yer alan bir sapma ya da ikinci derecede bir demokrasi modeli olarak kavramsallaştırılmıştır. Devletin temelini vatandaşlık yerine etnik ulusu yerleştiren ve hakların eşitliği düşüncesini tüm vatandaşlara aynı ölçüde yaymayan bu demokrasi, ikincil bir demokrasidir.”⁴⁷ Çünkü etnik üstünlük ile yurttaşların eşitliği ilkesinin geliştiği etnik demokrasilerde, devlet tüm vatandaşlara eşit bir şekilde hizmet etmek yerine çoğunluğun yararını ön plana aldığından, azınlık kendisini devletle kolay kolay özdeşleştiremez ve devlete tam anlamıyla bir meşruluk atfedemez.⁴⁸

Devlet, homojen yapıda bir ulus-devlet yaratma siyaseti uygular [genel üniter devlet modeli], belli bir etnik grup için olan ve o grubun devleti; dili, kültürü, çoğunluğun sayısını, ekonomik refahı ve bu grubun siyasi çıkarlarını geliştirmeye yönelik faaliyetlerde bulunur.⁴⁹ Devletin içerisinde var olan ancak aynı haklardan eşit şekilde faydalanamayan diğer etnik grupların “ulus” kavramı içerisinde kendilerine yer bulamadıkları bu sistemde; devlet birtakım güvenlik önlemleri gerekçesiyle onların ulusal savunma mekanizmalarında görev yapmalarını engellemektedir. Seçme ya da seçilme hakkına sahip olmakla birlikte; yasayla getirilen kısıtlamalar, bu haklarını özgürce kullanabilmelerinin önünde engel oluşturur. Dolayısıyla denilebilir ki, devletin bireye ya da belirli bir gruba verdiği ayrıcalıkları ve sağladığı hizmetleri belirleyen faktör devlete vatandaşlık bağıyla bağlı olmak değil; devletin içinde hâkim konumda olan etnik grubun üyesi olunup olunmadığıdır.⁵⁰

⁴⁵ Sammy Smooha, “Ethnic Democracy: Israel as an Archetype”, *Israel Studies*, Volume 2, Number 2, s. 199.

⁴⁶ Etnik demokrasi modelleri öncesinde de görülmektedir. Ancak ilk kez bu dönemde kavramsallaşmaya başlamıştır.

⁴⁷ Uluşahin, *Ibid.*, s.625.

⁴⁸ Uluşahin, *Ibid.*, s.478.

⁴⁹ Smooha, “Ethnic Democracy: Israel as an...”, s.199.

⁵⁰ Nadim Rouhana, Asad Ghanem, “The Crisis of Minorities in Ethnic States: The Case of Palestinian Citizens in Israel”, *International Journal of Middle East Studies*, the USA, No. 30, 1998, s.321.

“1921-1972 yılları arasında Kuzey İrlanda, 1867’deki bağımsızlığından 1960’taki Sessiz Devrim’e kadar Kanada, 1918 ile 1935 yılları arasında Polonya ve 1970lerin başından itibaren Malezya etnik demokrasinin örneğini teşkil etmektedirler. Günümüzde halen kendini halkın devleti olarak değil de Slovak Devleti olarak tanımlayan Slovakya ya da Estonya ve Litvanya da etnik demokrasinin uygulandığı ülkelerdir.”⁵¹ Açıkça etnik özellik taşıyan bu demokrasiler kendilerini “demokrasi” olarak tanımlasa ve uluslararası platformda da “demokrasi” olarak kabul görseler de, etnik özellikleri nedeniyle çağdaş Batılı demokrasilerden ve onların temel ilkelerinden önemli ölçüde farklılık gösterirler.⁵²

Devletin kendi üyesi olarak görmediği vatandaşları ile ilişkilendirdiği tehdit potansiyeli, hukuk devleti ilkesinden ve demokrasinin kalitesinden önemli ölçüde feragat edilmesi sonucunu doğurmaktadır ve siyasal sistem büyük oranda kendisi karşısında bir tehdit oluşturan grupları engellemek üzere kurulduğundan, demokrasi de “savunmacı” bir demokrasi olarak işlev görmektedir.⁵³ İsrail örneğinde olduğu gibi, bu gibi devletlerde vatandaşların bir bölümü etnik farklılıklara dayanarak birtakım haklardan mahrum bırakılabilmekte ve bu durum “devletin bekası amacıyla alınan zorunlu tedbirler” olarak tanımlanmaktadır. İsrail Devleti’nin etnik demokrasi biçiminde faaliyet göstermesine sebep olan esas faktör Arap halkının vatandaşlık statüsüdür –ki bu demokratik kurumları tek bir etnik zümrenin egemenliği altında birleştiren siyasi bir sistemdir. “Cumhuriyetçilik ve etno-milliyetçiliğin yasal ilkeler çerçevesinde liberalizmle kaynaştırılması sonucunda iki farklı vatandaşlık türü ortaya çıkmıştır: Yahudiler için cumhuriyetçi, Araplar için liberal. Bu durumda Arap vatandaşlar sivil ve siyasi haklardan faydalanabiliyorken, birçok kamu yararından muaf tutulmaktadır.”⁵⁴

Ancak söz konusu İsrail olduğunda, vatandaşlar arasında uygulanmakta olan ayrımcı politikalara gelmeden önce İsrail Devleti’nin kendini nasıl tanımladığına bakmak daha doğru olacaktır. Devletin dini herhangi bir yasada resmi olarak belirtilmemesine karşın, İsrail kendini “Yahudiler için Yahudilerin devleti” olarak tanımlamaktadır ve bu tanımlama devletin vatandaşlık kanununda da yer almaktadır.⁵⁵ Devletin “Yahudi” kimliğine vurgu yapılırken

⁵¹ Smooha, “Ethnic Democracy: Israel as an...”, s.200.

⁵² Uluşahin, Ibid. s.625.

⁵³ Uluşahin, Ibid., s.628.

⁵⁴ Yoav Peled, “Ethnic Democracy and the Legal Construction of Citizenship: Arab Citizens of the Jewish State”, American Political Science Review, Vol.86. No.2, June 1992, s.432.

⁵⁵ Ed. Nils A. Butenshon, Uri Davis, Manuel Hassassian, “Citizenship and the State in the Middle East: Approaches and Applications” içinde Rebecca Cook, “Citizenship and Its Discontents: Palestinians in Israel”, New York, Syracuse University Press, 2000, s.265.

bu kavramla tam olarak ne kastedildiğini ise İsrail Yüksek Mahkemesi şu şekilde açıklamaktadır: (1) Yahudi çoğunluğun hâkimiyeti, (2) Yahudilere göç hakkı tanınması (3) İsrail dışındaki Yahudilerle kurulan bağ.⁵⁶ Devletin en yüksek karar organının devletin Yahudiliğine attığı hâkimiyet, her ne kadar özgür ve eşit siyasal katılım olduğu söylene de, diğer ulusların asla hâkim güç olamayacağını altını çizmektedir. İsrail Devleti'nin vurguladığı "Yahudilik", elbette ki diğer dinlere mensup vatandaşların "aidiyet" sorununu da beraberinde getirmektedir. Bir kısım vatandaş devlet kimliğinden dışlayan bu yaklaşım, ulusal birliğin sağlanmasını da imkânsızlaştırmaktadır kuşkusuz. Bu gibi ayrımcı politikalar, daha önce belirttiğimiz üzere etnik gruplar arasında zaten mevcut olan uçurumu daha da belirginleştirmekte ve zaman içerisinde iç çatışmalara da dönüşebilecek hareketlere öncülük etmektedir. Oysa devletin esas görevi ayrılıkları pekiştirmek değil, bütünleştirmek üzere politikalar geliştirmek olduğundan; etnik demokrasi modelinin gerçekte ne kadar demokratik olabileceği tartışmaya açıktır.

İsrail Örneği

İsrail Devleti'nin Kuruluşu ve Yahudi Kimliğinin Gelişimi

Theodor Herzl'in düşüncesindeki devlet modeli tamamen Batılı demokrasilerde olduğu gibiydi; ancak Filistin topraklarına ilk Siyonist göçleri gerçekleştiren ve Yahudi kimliği olgusuna özel bir anlam yükleyen Rus Yahudilerinin⁵⁷ yön vermesiyle şekillenen model pek de Herzl'inkiyle bağdaşmamaktaydı. Onlara göre bağımsız devlet, siyasi egemenliği ifade eden bir çerçeve olmakla kalmamalı, özel bir kültürü korumanın da aracı olmalıydı.⁵⁸ Başka bir deyişle Siyonizmin siyasi özgürlük arzusu anlamına geldiğine şüphe yoktu; fakat aynı ölçüde, hatta belki de daha fazla, tarihsel süreklilik iddiasındaki kolektif bir kimliğin korunması arzusu anlamına da gelmekteydi.⁵⁹ Yahudi halkı için devlet kimliğini, devletin sınırları dâhilindeki

⁵⁶ Alan Dowty, "Is Israel Democratic? Substance and Semantics in the 'Ethnic Democracy' Debate", *Israel Studies*, Vol. IV, No.2, 1999, s.10.

⁵⁷Avrupa'daki anti-semitist hareketlerden çok önce Çarlık döneminde Rusya'daki Yahudiler iç savaşta Yahudi kıyımlarına ve ekonomik düzenlemelere maruz bırakıldılar. Sadece Ukrayna'da 200.000'i katledildi ve yüz binlercesi evsiz ve yoksul bırakıldı. Yahudilerin, "dinleri, ortak kökenleri ve ulusal özellik kalıntılarından" başka ortak hiçbir şeyleri olmadığını iddia eden Stalin'in Rusya'sında Siyonizme şiddetle karşı çıkmıştır. Bu tutuma bir tepki olarak Rusya'dan göç eden Yahudilerde "Yahudi kimliği" olgusu daha belirgin biçimde tezahür etmiştir. (Bkz. <http://www.salom.com.tr/news/print/11244-Polonyadan-Ozbekistana-genis-bir-cografyada-Rusya-Yahudileri--1.aspx>, Erişim Tarihi: 09.01.2012

⁵⁸ Haldun Güllalp, Haz., "Vatandaşlık ve Etnik Çatışma: Ulus Devletin Sorgulanması", Çev. Ebru Kılıç, Metis Yay., İstanbul, 2007, içinde Alain Dieckhoff "İsrail'de Ulus...", s.113.

⁵⁹ Güllalp, *Ibid.*, içinde Alain Dieckhoff "İsrail'de Ulus...", s.113.

ulus kimliğini ve devletin var oluş amacını tanımlama noktasındaki ilk ayrılık hareketleri henüz kendisini bağımsız bir devlet olarak ilan etmeden önce baş göstermişti.

Bu bağlamda ilk tartışmalar kurulması planlanan devletin adının ne olacağı hususunda idi. Zira devletin ismi yönetim biçimini de içinde barındıracaktı ve devlet çatısı altında var olan diğer ulusların (ki bunların neredeyse tamamı Arap asıllıdır) devlet sistemi içerisindeki yerlerini de belirleyecekti. Uzun görüşmelerin ve tartışmaların neticesinde seküler grubun etkisiyle tarihteki Yahudi devletinin adı olan İsrail Krallığı fikrinden ve aşırı sağcı ve dinci Ortodoks Yahudilerin de etkisiyle İsrail Cumhuriyeti fikrinden vazgeçilerek hem Yahudilerin tarihsel Mesih beklentisine ters düşmeyen hem de modern bir devlet algısı oluşturan “İsrail Devleti”nde karar kılınmıştır. Yani İsrail Devleti daha kurulmadan önce bir devlet kimliği sorunu yaşamaktaydı. Bu sorun zamanla ulus kimliğinin tanımlanmasında da kendini göstermiştir. Çünkü İsrail Devleti 14 Mayıs 1948 tarihinde bağımsızlığını ilan ettiğinde İsrail Devleti’ni “İsrail ülkesinde bir Yahudi Devleti” olarak ifade etmiştir. “Yahudi devletinin” ne anlama geldiğini ifade eden 1948 tarihli İsrail Bağımsızlık Deklarasyonu ise “Eretz İsrail Yahudi halkının doğum yeridir” ifadesini kaydederek başlar ve Yahudi halkının tarihini, ulusal hafızasını ve devletin tek sahibi olduklarını anlatarak devam eder: “Bu hak Yahudi halkının kendi bağımsız ülkelerinde kendi kaderlerinin efendileri olmalarıyla ilgili doğal hakkıdır.”⁶⁰ Böylelikle Filistin topraklarında kurulması planlanan devlet “Yahudi varlığını” da içeren bir ülke iken; “Yahudilerin ülkesi” şeklinde sonuçlanmıştı.

İsrailcilik kimliğine değil de Yahudilik kimliğine atıfta bulunmuş olması, ilan ettiği bağımsız sınırlar dâhilinde bulunan Arap halkını adeta devlet kimliğinden soyutlar nitelikteydi. Çünkü devlet, dini olgular üzerinden varlığını tanımlamakla, başka dine mensup olan vatandaşını kendinden saymamış oluyordu.

Ancak İsrail Devleti kendini bağımsız bir devlet olarak resmen ilan ettiğinde hiç kimse bunun üzerinde durmadı. Çünkü o tarihte toprakların yalnızca %6’lık bir kısmına sahip olan Yahudi ulusu Taksim Planı doğrultusunda kendilerine verilen topraklar üzerinde egemenliğini ilan ediyordu ve bu durum nüfus bakımından çoğunluğu oluşturan ve Taksim Planı’na karşı çıkan Arap halkı için kabullenilebilir bir durum değildi.⁶¹ Nitekim İsrail Devleti’nin kuruluşundan hemen sonra [Mısır, Ürdün, Suriye,

⁶⁰ Hasan Cabarin, “Filistinliler bir ‘Yahudi Devletini’ Neden Kabul Edemez?”, Çev. Serhat Bozova, Haaretz Gazetesi, www.ozgur-gundem.com, Erişim Tarihi: 12.10.2011.

⁶¹ Savaş öncesinde Taksim Planı’nda kendisine verilen topraklar üzerinde egemenliğini ilan eden İsrail Devleti, savaş sonunda egemenlik alanını genişletmiştir.

Lübnan ve Irak] birlikleri üç yönden Filistin topraklarına girmişlerdi.⁶² Birinci Arap-İsrail Savaşı da böylelikle başlamış oluyordu.

Kendi açısından mutlak bir galibiyet olarak değerlendirilebilecek savaşla birlikte, İsrail topraklarını daha da genişletmiş ancak bu defa da “mülteciler” ve “Kudüs” sorunu ortaya çıkmıştır. Bir yandan savaşla birlikte Yahudilerin intikamından kaçmak suretiyle, diğer yandan da İsrail ile savaşan Arap ülkelerinin muhtemel savaş alanlarını boşaltmalarını istemeleri nedeniyle, yüz binlerce Filistinli Arap, yurdunu terk etmiş; bunlar ya komşu Arap ülkelerine ya da Filistin’in Arap nüfusunun yoğun olduğu bölgelerine sığınmışlardır.⁶³ Böylelikle daha bünyesindeki mevcut uluslar için eşit vatandaşlık hakları hususunda tartışmaların yaşandığı İsrail Devleti için, durumun daha da karmaşıklaştığı bir mülteciler sorunu ortaya çıkmıştır.

1949 yılında ateşkes anlaşmaları imzalandığında [İsrail Devleti sınırları içinde] eskiden 850.000 olan Filistinli nüfusundan geriye yalnızca 160.000 kalmıştı.⁶⁴ İkinci Dünya Savaşının ardından başka yerlere kaçan ya da vatanlarından kovulan milyonlarca insandan farklı olarak bu mülteciler; benzeri görülmeyen şekilde ne yerlerine iade edildiler ne de yeni yerlerine yerleştirildiler, kamplarda tutularak hem onlar ve hem de onlardan sonraki nesiller daima vatansız mülteciler olarak görüldüler.⁶⁵

İlk savaşın ardından İsrail Devleti, 1950 yılında dünyanın farklı yerlerinde bulunan tüm Yahudiler için –aileden herhangi birinin Yahudi olması da yeterli görülmüştü- “Geri Dönüş Yasası”nı çıkartmıştır. Bu yasaya göre dünyanın herhangi bir yerinde yaşayan her Yahudi, otomatik olarak İsrail Devleti’nin vatandaşı sayılıyordu ve tarihsel bakımdan zaten kendilerine ait olduğuna inandıkları bu topraklara geri dönüş yapabilirlerdi. Dünyadaki herhangi bir Yahudinin çekirdek ailesinin Yahudi olmayan üyeleriyle birlikte İsrail’e göç etme hakkı varken, savaş esnasında yurtlarından kaçmış ya da

⁶² George Lenczowski, “The Middle East in World Affairs”, 2nd Ed., Ithaca, New York, Cornell University Press, 1956, s.337.

⁶³ Türel Yılmaz, “Uluslararası Politikada Ortadoğu: Birinci Dünya Savaşı’ndan 2000’e”, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004, s.62.

⁶⁴ Roger Owen, “State Power and Politics in the Making of the Modern Middle East”, London and New York, Routledge, 1992, s.109.

⁶⁵ Bernard Lewis, “Ortadoğu: İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi”, Çev. Selen Y. Kölay, 3. Bs., Ankara, Arkadaş Yayınevi, 2006, s.424. (Ancak Ürdün’deki Filistinli mültecilerin durumu biraz farklıdır. Arap ülkeleri içinde en fazla Filistinli nüfus barındıran ülke Ürdün’dür. UNRWA’nın verdiği rakamlara bakılacak olursa, 14 Filistin kampının bulunduğu Ürdün’de yaşayan toplam Filistinli mülteci sayısı 1.463.064’tür ve ülke nüfusunun %33.3’ünü oluşturmaktadır. Mültecilerin yaklaşık %18.4’ü kamplarda yaşamaktadır. UNRWA’da kayıtlı mültecilerin yaklaşık %42’si Ürdün’de yaşamaktadır. Ürdün vatandaşı olan Filistinliler Ürdün pasaportu alabilmekte, seçimlerde oy kullanabilmekte, yüksek öğretim ve kamu sektöründe çalışmak gibi kamu haklarından yararlanabilmektedirler. Bkz. www.filistin.ihh.org.tr)

sürülmüş bulunan Filistinli Arapların İsrail'e dönme hakkının olmaması,⁶⁶ demokrasinin değişmez unsuru olan vatandaşların eşitliği ilkesine ters düşmekteydi. Devletin kurulmasından hemen sonra başlayan bu ayrıcalıklı vatandaşlık statüsü ilerleyen yıllarda farklı biçimde var olmaya devam etmiştir.

İsrail'in bağımsızlık ilanına bölge ülkelerinin takındığı tutum, ilk savaşın kaybedilmesi ve İsrail'in sınırlarını genişletmesiyle daha da sertleşmiştir. Arap toplumlar İsrail'e karşı aynı safta yer almış ve İsrail de varlık mücadelesi yürütmeye başlamıştır. Artık çatışmalar daha çok sınır bölgelerinde meydana geliyor ve bu da tüm uluslar için ciddi güvenlik tehditleri oluşturuyordu. Kaos ortamında geçen yılların ardından 1967'de bir sabah İsrail'in Mısır havaalanlarına yaptığı beklenmedik saldırıyla "Altı Gün Savaşları" olarak da bilinen İkinci Arap-İsrail Savaşı başlamış oluyordu. Altı gün süren savaş, Filistin topraklarında bugüne kadar sürecek olan ve Filistin'in statüsünü içinden çıkılmaz bir hale getiren bir işgal sürecinin de başlangıcıdır.⁶⁷ Bu savaşta Sina Çölü, Golan Tepeleri, Batı Şeria, Gazze Şeridi ve Kudüs'ün işgaliyle; işgal topraklarında Yahudi kolonileri oluşturmak ve Filistin halkının kendi topraklarında kendi kaderini tayin hakkını (*self-determination*) engellemek amacıyla "Yahudileri işgal topraklarına yerleştirme politikası" başlamıştır.⁶⁸

Bu durum uluslararası hukukun ihlali anlamına gelmesine rağmen İsrail, 4. Cenevre Konvansiyonu'nun ve yabancı toprakların askeri işgaliyle ilgili diğer uluslararası kanunların ihlalini, Batı Şeria ve Gazze'nin daha önce hiçbir devletin egemenliğinde olmadıkları için teknik olarak "işgal" altında olamayacaklarını söyleyerek haklı çıkarmaya çalıştı.⁶⁹ Böylelikle, bu yoruma göre İsrail yabancı bir "işgalci" değil, durumu daha belirlenmemiş olan bir bölgenin yasal "yönetici"siydi. İsrail'in bu bölgelerde yaşayacak Yahudiler için her türlü gelir ve vergi kolaylığı oluşturması; bölgedeki Yahudi nüfusu arttırmak yoluyla, kendi askeri varlığını vatandaşlarının da güvenliğini bahane ederek meşrulaştırma gayretindendi aslında.

Filistinli Araplar için bir "Yahudi Devleti"ni tanımak, Yahudi Devletin tanınması ve yorumlanmasıyla beraber gelen ayrıcalıklı vatandaşlık ve aynı haklara sahip olamayan ikinci sınıf vatandaşlık statülerini de kabul etmek anlamına gelmektedir. Bu reddediş yine de devletin bağımsızlığının tanınmaması olarak algılanmamalıdır. Çünkü İsrail'i bir

⁶⁶ Cabarin, Ibid.

⁶⁷ Selin M. Bölme, Ufuk Ulutaş, "Birleşmiş Milletler'de Filistin Oylaması: Devlete Doğru mu?", SETAV Analiz, Eylül 2011, s.6., www.setav.org Erişim Tarihi: 10 Ocak 2012.

⁶⁸ Mete Çubukçu, "Bizim Filistin: Bir Direnişin Tarihçesi", 2. Bs, İstanbul, Metis Yayınları, 2004, s.153.

⁶⁹ Joel Beinin, Lisa Hajjar, "Filistin, İsrail ve Arap İsrail Çatışması", MERIP-Ortadoğu Araştırma ve Bilgi Projesi, <http://www.znet-turkiye.org/merip.htm>, Erişim Tarihi: 13 Ekim 2011,

Yahudi devleti olarak tanımamak İsraili Yahudilerin kendi kaderini tayin hakkını reddetmekle aynı şey değildir.⁷⁰ Herhangi bir halkın kendi kaderini tayin hakkını kullanması kendilerini ulusal bir grup olarak yönetme biçiminde şekillenir ve kendi kaderini tayin hakkı Kanada, Belçika, İsviçre veya Güney Afrika çokuluslu veya çok dilli örneklerinde olduğu gibi dışlama ve ayrımcılık olmadan da gerçekleşebilmektedir.⁷¹

Her geçen gün tırmanan gerilim fazla zaman geçmeden yeni bir savaşın eşiğine getirdi Arap ve Yahudi uluslarını: 1973 Savaşı. Mısır ve Suriye'nin öncülüğünde Arapların hücumuyla başlayan savaş; başlarda İsrail'i zorlamışsa da Araplar açısından yine yenilgiyle bitmiş ve mevcut politikaların daha da sert bir şekilde sürdürülmesine zemin hazırlamıştır. Filistinliler için artık bağımsız bir Filistin'den daha önemli olan; Arap vatandaşlara yönelik olarak kolayca verilebilen hapis cezaları, Arap vatandaşların seçme ve seçilme haklarının birçok yasal düzenlemeyle kısıtlanması ve mülteci kamplarında sınırlı alanlarda ve vatandaşlık hakkı verilmeksizin yaşamak durumunda bırakılan ya da İsrail sınırlarında eşit vatandaşlık haklarından mahrum edilen Arapların durumuydu.

Filistin Kimliğinin Gelişimi

İsrail Devleti'nin kuruluşundan birkaç saat sonra 14-15 Mayıs gecesi Mısır, Ürdün, Suriye, Lübnan ve Irak birliklerinin üç yönden Filistin topraklarına girmesiyle başlayan Birinci Arap-İsrail Savaşı⁷², durumu İsrail-Filistin sorunu olmaktan İsrail-Arap sorunu olmaya taşımıştır. Arap dünyasının savaşa bizzat dâhil olması ve İsrail'e karşı mücadelesi ardından savaşın kaybedilmesinin beraberinde getirdiği mülteciler sorunu; Filistinli Arap kimliğini "Filistinli" olmaktan soyutlamıştı. Filistinli Araplar bu tarihten itibaren "mülteci", "İsraili Arap", "Ürdünlü", "Mısırlı", "Lübnanlı", "fedai", "terörist" gibi sıfatlarla anılmışlardır.⁷³

Bu kimlik tanımı sorunu bağımsız bir Filistin devleti kurmayı amaçlayan "el-Fetih'in" kurulmasına kadar devam etmiştir.⁷⁴ İsrail'e karşı silahlı bir savaşın başlatılması gerektiğini düşünen örgütün en belirgin niteliği; Filistin direnişini, Arap hükümetlerinden bağımsızlaştırma yolunu seçmiş olmasıydı.⁷⁵ Bu çift yönlü bağımsızlık mücadelesinin amacını hiç kuşkusuz

⁷⁰ Cabarin, Ibid.

⁷¹ Cabarin, Ibid.

⁷² Yılmaz, Ibid., s.58.

⁷³ Glen Bowman, "Yitik Ülke Masalları: Filistin Kimliği ve Ulusal Bilincin Oluşması", Çev. Türkan Yöney, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1996, s.9.

* "Filistin Ulusal Kurtuluş Hareketi" anlamına gelen örgütün tam olarak hangi tarihte kurulduğu hususunda net bir bilgi bulunmamakla birlikte genel görüş 1950'li yılların sonunda olduğu şeklindedir.

⁷⁴ Yılmaz, Ibid., s.145.

⁷⁵ filistin.ihh.org.tr/filistindirenis/elfetih/yaserarafat.html, Erişim Tarihi: 12.10.2011.

“kimlikleşme” ve “uluslaşma” oluşturmaktaydı. Çünkü Savaş sonrasında bölünmenin etkisiyle ortaya birbirinden tamamen farklı “Filistinlilik” kimlikleri çıkmıştı. Şimdi bu kimlikleri üç ana başlık altında toplayarak değerlendirelim:

a. Filistin Topraklarının Dışında Yaşayan Filistinliler (Mülteciler)

Filistin Ulusal Sözleşmesinin Filistin Ulusal Konseyince Temmuz 1968’de düzeltilmiş biçiminin 1. Maddesinde “Filistin, Filistinli Arap halkının ana yurdudur, Arap yurdunun ayrılmaz parçasıdır ve Filistin halkı Arap ulusunun ayrılmaz parçasıdır” denilmekte⁷⁶ ise de mültecilerin eskiden yaşadıkları topraklara geri dönüş konusundaki kararlı tutumu karşısında İsrail; kuruluşundan itibaren takındığı son derece katı tutumunu, zaman içerisinde konjonktürel olarak bazı değişiklikler göstermekle beraber, bugüne kadar devam ettirmiştir.⁷⁷ Yahudi Millî Fonu Başkanı Joseph Weitz’in 5 Haziran 1948 tarihinde ortaya koyduğu plan, İsrail’in sert tutumunu belgeleyen ilk örneklerdendir; bu plana göre:

- a) Askerî operasyonlar yoluyla Filistinlilerin en büyük köyleri yıkılacak,
- b) Arap kasaba ve köyleri arasında Yahudi yerleşimciler yerleştirmek yoluyla aralarındaki bağlantılar kesilecek,
- c) Mültecilerin geri dönüşünü engelleyici gerekli hukukî düzenlemeler yapılacak,
- d) Geri dönüşü engellemeye yönelik yoğun propaganda yapılacak,
- e) Arap ülkelerine mültecileri içine alması ve onları entegre etmesi için yardımda bulunulacaktı.⁷⁸

Görüldüğü üzere savaş koşulları altında topraklarından edilmiş Filistinli Araplar için hiç bir şekilde hak iadesi düşünülmemektedir. İsrail Devleti kurulduğu günden itibaren böylesi bir uygulamayı yürürlüğe koymuş ve hala da bu kararlı tavrından vazgeçmemiştir. Devletin kurulduğu anda arazinin asıl sahipleri olarak zımnen de olsa İsrail vatandaşı olarak kabul edilen halkın, geri dönüşüne izin verilmemesinin demokrasinin herhangi bir çeşidiyle bağdaştırılması elbette ki olanaksız gözükmektedir. Çünkü demokratik olmayan biçimlerde yürütülen politikaların bizzat devletin kendisi tarafından uygulandığı bir devlet sisteminin, genel mantık çerçevesinde demokratik olabilmesine imkan yoktur.

⁷⁶ Ribhi Halloum (Abu Firas), “Belgelerle Filistin: Dün-Bugün-Yarın”, İstanbul, Alan Yayıncılık, 1989, s.93.

⁷⁷ Ahmet Davutoğlu v.d., “Filistin: Çıkmazdan Çözüme” içinde Sevinç Alkan Özcan, “Filistinli Mülteciler”, İstanbul, Küre Yayınları, 2003, s.332.

⁷⁸ Davutoğlu vd., Ibid, s.338.

b. İşgal Edilmiş Bölgelerde Yaşayan Filistinliler (Kimliksiz Araplar)

Arap devletlerinin Filistin sorununu askeri olarak yeterince temsil edemediklerini belgeleyen 1967 Savaşında alınan yenilgi,⁷⁹ Batı Şeria ve Gazze sorununu yani işgal edilmiş bölgelerde yaşamak zorunda bırakılan Filistinliler sorununu da beraberinde getirmişti.⁸⁰

Birleşmiş Milletler Yardım ve Çalışma Örgütü'nün (UNRWA) 1998 yılı itibariyle verdiği rakamlara göre Gazze Şeridi'nde 772.863, Batı Şeria'da ise 579.987 kayıtlı mülteci nüfus yaşamaktadır.⁸¹ İşsizliğin giderek arttığı ve sosyo-ekonomik şartların kötüleştiği bu mülteci yerleşim bölgelerinde, okul ve hastane sayısı günlük hayatı olumsuz yönde etkileyecek kadar az sayıdadır.⁸² Kilometre başına düşen insan sayısı ile dünyada nüfus yoğunluğunun en çok olduğu bu bölgelerde, Filistinli Arapların aksine, Yahudiler daha gelişmiş yaşam standartlarına sahiptirler. İşgal; uluslararası anlaşmalar çerçevesinde yasadışı olmasına rağmen, İsrail'in yasal kabul ettiği bir durumdur ve işgal edilen bölgelere yerleştirilen Yahudiler, devlet politikası gereği, Ortodoks Yahudiler arasından seçilir.⁸³ Bunun nedeni hiç kuşkusuz Arapları bölgede istemeyen kesimin onların arasında yer almasını sağlayarak, fiziksel yapılaşma gereği zaten birbirinden kopuk yaşayan Arapları iyice izole etmektir. Yahudi yerleşimciler işgal edilmiş topraklarda tam bir ulaşım özgürlüğünden yararlanırken, Filistinliler –ve onların içinden de sadece İsrail'in koştuğu şartları yerine getirenler veya işçiler ya da yaşlı insanlar- bir ablukanın hiç kimsenin yerinden kıpırdamasına izin vermediği koşullar hariç, bir yerden diğerine gidebilmek için özel izin kâğıtları kullanmak zorundadırlar.⁸⁴

Bunun dışında yine bu bölgede yaşayan Yahudi yerleşimcilerin silahlanması serbest olduğu gibi, olağanüstü durumlarda bu bölgelere yaklaşan Filistinlilere ateş açma izni de verilmiştir.⁸⁵ Örneğin 2000 yılında başlayan El Aksa intifadasında* yerleşimciler, sadece bu bölgelere yaklaşanlara değil,

⁷⁹ Walter Hollstein, "Filistin Sorunu: Filistin Çatışmasının Sosyal Tarihi", Çev. Cemal A. Ertuğ, İstanbul, Yücel Yayınları, 1975, s.354.

⁸⁰ Yeşil Hat, 1948 yılında işgal edilen topraklarla, 1967'de işgal edilmiş olan toprakları birbirinden ayırmaktadır. Fakat İsrail yönetimi 1967 yılında işgal ettiği Doğu Kudüs'ü bu uygulamadan ayrı tutarak; 1948 yılında işgal ettiği Batı Kudüs'le bir tutarak "Yeşil Hat"ta dahil etmektedir. Ne var ki aynı uygulama bu bölgedeki Filistin halkı için geçerli olmamakta; İsrail Devleti vatandaşlık hakları ve statüleri bakımından onları Kudüs'te yaşıyor olarak değil de Batı Şeria'da yaşıyor kabul etmektedir. Dolayısıyla bu bölümde Batı Şeria ve Doğu Kudüs ayrı ayrı isimlendirilmemiştir.

⁸¹ Davutoğlu vd., Ibid, ss. 327-328.

⁸² Davutoğlu vd., Ibid, ss. 328-329.

⁸³ Çubukçu, Ibid, 153.

⁸⁴ Marwan Bishara, "Filistin/İsrail: Barış veya İrkçilik", Çev. Ali Berkday, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2003, s.108.

⁸⁵ Çubukçu, Ibid, s.156.

* İntifada, Arapça'da "diriliş" anlamına gelmekte olup, Filistinlilerin İsrail güçlerine taş ve

tarlalarına gidenlere ya da bu bölgelerin yan yollarını kullananlara ateş açmış ve birçok Filistinlinin ölümüne neden olmuştur.⁸⁶ “Olağanüstü koşullarda” kendilerini sınırlayan bir yasa da yoktur; yani hiçbir Yahudi yerleşimci, öldürdüğü Filistinliden sorumlu değildir ve yasal yollardan soruşturmaya uğramamaktadır.⁸⁷

Şüphesiz işgal bölgelerinde yaşanan gayr-i hukuki uygulamalar bunlarla sınırlı değildi. “Batı Şeria ve Gazze’deki İsrail politikaları ve uygulamaları, sokağa çıkma yasağı, ev yıkımları, ve yol, okul ya da kamu kurumlarının kapatılması gibi kolektif cezaların yaygın olarak kullanılmasını içeriyordu. Yüzlerce Filistinli politik eylemci Ürdün ya da Lübnan’a sürülmüş, binlerce hektar Filistin toprağına el konulmuş ve yüz binlerce ağaç kökünden sökülmüştü. 1967’den beri 300.000’den fazla Filistinli yargılanmadan hapse atılmış ve yarım milyondan fazlası da İsrail askeri mahkemelerinde yargılanmıştı. Filistinli tutuklulara yapılan işkence –en azından 1971’den beri– yaygın bir uygulamaydı ve düzinelerce insan –zor kullanma ya da ihmal sonucu– gözaltında ölmüştü. İsraili resmi yetkililer terörizmin önüne geçmek için sert önlemlerin ve yüksek hapis oranının gerekli olduğunu iddia etmeye başlamışlardı ancak İsrail’e göre Filistin terörizmi, işgale karşı olan tüm muhalefet biçimlerini (şiddet içermeyenler dâhil) içermekteydi.”⁸⁸ Buradan da anlaşılacağı üzere İsrail Devleti, artık kendi içindeki muhalefete dahi tahammül gösteremeyecek denli katı bir Yahudilik anlayışı benimsemişti. Filistinlilerin bölgede var olmaması için yapılan her türlü hareket meşru, Filistinlilerin lehine olabilecek fikir, söylem ya da eylemlerin ise tamamı bölücüydü; dolayısıyla İsrail Devleti, kendi düşünce biçimine göre, bununla başa çıkmak için her türlü yolu kullanabilirdi.

c. İsrail Devleti’nin sınırları içinde yaşayan İsrail vatandaşı statüsündeki Filistinliler (İsraili Araplar)

İsrail Devleti’nin doğasını anlamanın en iyi yolu, her ne kadar dünya kamuoyunun başlıca kaygısı o yönde olsa da, aslında işgal altındaki Filistinlilerin sefaletine değil, İsrail vatandaşı olan Arapların durumuna

sopalarla başkaldırması şeklinde ifade edilir. Birinci İntifada 1987 yılında bir İsrailinin, Filistinlilerin bulunduğu bir araca çarparak dört kişinin ölümüne sebep olmasıyla başlamış ve 1992 yılına kadar devam etmiştir. İkinci İntifada ise 200 yılında İsrail-Filistin çatışmalarının devam ettiği bir dönemde birçok katliamın sorumlusu olan Ariel Şaron’un Müslümanların kutsal mabedi olan Mescid-I Aksa’ya yaptığı provokatif gezi sonucu başlamış (bu yüzden El Aksa İntifadası da denilmektedir) ve 2005 yılında Filistin Yönetimi ile İsrail arasında yapılan anlaşma ile sona ermiştir.

⁸⁶ Çubukçu, Ibid, s.156.

⁸⁷ Çubukçu, Ibid., s.156.

⁸⁸ Bein ve Hajjar, Ibid.

bakmaktır.⁸⁹ Çünkü bu çalışmada İsrail Devleti'nin durumunu incelerken temel aldığımız vatandaşlık statüsünün belirleyici konumda olduğu grubu, İsrail Devleti'nin sınırları içerisinde yaşayan Arap asıllı İsrail vatandaşları oluşturmaktadır. Arap azınlığın statüsünün incelenmesi, İsrail'in belki bir demokrasi sayılabileceğini, ama aynı zamanda “etnik” bir devlet olduğu için “etnik bir demokrasi” olduğunu ortaya koymaktadır.⁹⁰ Çünkü diğer bölgelerin hukukî statüsü açısından dolayı işgal altındaki topraklarda yaşayan Araplar vatandaşlık statüsüne sahip değildirler. Fakat İsrail'de⁹¹ yaşayan Arap azınlık hukuki bakımdan vatandaşlık statüsündedir ve aynı sınırlar dâhilinde olup farklı etnik kökene sahip olan Yahudilerle eşit haklarının bulunması gerekmektedir. O halde vatandaşlık statüsünü elde ettikleri tarihten itibaren yaşanan sürece göz atalım.

Bilindiği üzere İsrail'de yaşayan Arap azınlık 1948 yılına kadar bölgede çoğunluğu oluştururken, İsrail Devleti'nin kuruluşu ile birlikte azınlık durumuna düşmüştür.⁹² 1948 ve 1951 yılları arasında, İsrail'de zaten mevcut bulunan 650.000 Yahudi'ye ek olarak 700.000 Yahudi daha göç etmiş⁹³ Bugün ise 2011 yılının Eylül ayında yapılan nüfus sayımına göre 7.797.400 olan İsrail nüfusunun 1.600.100'ünü Arap kökenli Filistinliler oluşturmaktadır.⁹⁴ Çünkü kaçış ve sürülmelerin ardından 1949 yılından sonra İsrail'de yaklaşık 160.000 kadar Arap kalmıştı.⁹⁵ Sınır komşusu olduğu Arap ülkeleriyle dinî ve etnik kökenleri açısından yakın olmalarına rağmen, bir Yahudi Devleti'nin egemenliği altında yaşıyor olmaları, Arap azınlığın kimlik sorununu daha da karmaşık hale getirmektedir.⁹⁶ İsrail'de yaşayan Arap azınlığın en temel sorunlarından biri kendisini nasıl tanımlayacağı sorunudur ve İsrail'de yaşayan Arap azınlık; tarihî süreç içerisinde değişik dönemlerde “İsrail vatandaşı kimliği”, “Arap kimliği” ve Filistinli kimliği” arasında seçim yapmak zorunda kalmıştır.⁹⁷ İsrail'in Filistinli Arap vatandaşları, Filistinli ya da Arap milli duygularının ifade edilmesini–resmen- bozgunculuk olarak gören bir devlette, kültürel ve politik kimliklerini korumak için çetin bir mücadele vermişlerdir;

⁸⁹ Gülalp, Ibid, s.22.

⁹⁰ Gülalp, Ibid, s.22.

⁹¹Bu bölümde “İsrail'de” ifadesi ile “Yeşil Hat” sınırları dâhilindeki İsrail toprakları kastedilecektir.

⁹² Davutoğlu vd., Ibid, s.335.

⁹³ Asher Arian, “Politics in Israel: The Second Republic”, 2nd Ed., Washington D.C., CQ Press, 2005, s.29

⁹⁴ <http://www.sabah.com.tr/Dunya/2011/09/28/israil-nufusu-8-milyona-yaklasti>, Erişim Tarihi: 13.10.2011.

⁹⁵ Nadav Satran, “The United States and Israel”, Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1963, s.293.

⁹⁶ Davutoğlu vd., Ibid, s.335.

⁹⁷ Davutoğlu vd., Ibid, s.335.

ancak 1967'ye kadar diğer Araplar tarafından, İsrail'de yaşadıkları için, sık sık hain gözüyle bakılmış ve Arap dünyasından izole edilmişlerdir.⁹⁸ Fakat 1967'den sonra işgalin genişlemesiyle birlikte Filistinlilik kimliğine yapılan baskı ve ayrımcılığın iyice belirginleşmesi; Filistinlilik kimliğinin çok daha fazla ön plana çıkmasına neden olmuştur. Bu tarihten itibaren İsrail'de yaşayan Arap azınlık genelinde gözlenen nüfus artışı, ekonomik gelişme, geleneksel kurumların zayıflaması, eğitilmiş genç bir nüfusun ortaya çıkması gibi nedenlerle azınlığın sosyo-ekonomik yapısında meydana gelen gelişmeler, Arap azınlığın kimlik tanımını etkilemiş ve eğitilmiş genç Arap nüfusunun anlayışını radikalleşmeye yöneltmiştir.⁹⁹

İsrail'de yaşayan Arap azınlıklar görünürde Yahudi kökenli bir İsrail vatandaşı ile aynı hakka sahipti. Örneğin, işgal altında yaşayan diğer Arapların aksine, onlar, mavi renkli İsrail kimliğine sahiptiler ve daha da önemlisi diğer Araplar arasında İsrail pasaportu alabilen ya da 1948 sınırları dahilinde serbestçe dolaşım hakkına sahip olan tek Arap kesimdir. Ancak işgaller sırasında ve sonrasında Arap mülklerine el konulmasından yerleşik durumdaki Arap asıllı İsrail vatandaşları da nasibini almıştı. "Arap mülklerine el konulması, etkinlikleri her şeyden önce düzenlenişlerinde bulunan yasalarla meşrulaştırılmıştı. Hukuki yapı öyleydi ki; resmî makamlar el koymalar için istedikleri kadar kaçamak yol bulabiliyorlardı. Hiçbir Arap, 12 Aralık 1948'de maliye bakanının, bir komşu ülkeye misafirlige gitmenin veya ikametgâh değişikliğinin yerleşik bir kişiyi yok saymaya yeterli olduğunu belirten bir kararname hazırladığını tahmin edemezdi.¹⁰⁰" Bu uygulama ile çok kısa süreliğine dahi evini ya da arazisini terk etmiş bir Filistinli Arap'ın mülküne kolaylıkla el konabilmekteydi.

Benzeri bir uygulama siyasi hayatta da göze çarpmaktadır. Son derece biçimsel anlamda politik haklara sahip olan Arapların, ulusal seçimlerde seçme ve hatta Arap seçim listeleri çıkarma hakları bulunmaktadır.¹⁰¹ "Fakat devletin Yahudiliği, Yahudilerin doğrudan ya da dolaylı olarak ayrıcalıklı bir muamele görmesine yol açan neredeyse anayasal bir öncüdür; Knesset* de 1985'te Yahudi halkının devleti olarak İsrail Devleti'nin varlığına karşı çıkan bir partinin seçimlere katılamayacağını öngören bir yasa çıkararak bunu teyit etmiştir. Örneğin seçmenlerin karşısına Geri Dönüş Yasası'nın kaldırılması talebiyle çıkan bir parti diskalifiye edilecekti."¹⁰² İsrail yönetimi böylelikle, Arap milliyetçiliği ya da Yahudi düşmanlığı kuşkusu uyandırabilecek en küçük

⁹⁸ Bein ve Hajjar, Ibid.

⁹⁹ Davutoğlu vd., Ibid, s.335.

¹⁰⁰ Hollstein, Ibid, s.246.

¹⁰¹ Hollstein, Ibid, s.249.

* İsrail Parlamentosu

¹⁰² Gülalp, Ibid, s.119.

bir harekette siyasi partinin kapatılabileceğine vurgu yaparak Arapların siyasete girmesini ya da temsil edilmesini engellemenin yasal zeminini de oluşturmuş oluyordu.

Arap varlığını, mevcut siyasi yapı içerisinde yavaş yavaş yok etmeye çalışan bir başka yasal düzenleme ise Knesset'in 28 Mart 2011 tarihli oturumunda Vatandaşlık Kanunu'nda yaptığı değişikliktir. İsrail Mahkemelerini özel bir yetkiyle donatan bu değişikliğe göre; terörle mücadelede kanunda sayılan bazı suçlardan hüküm giyenler ile vatana ihanet, casusluk ve düşmana yardım sağlama suçlarına karıştığı mahkemece tespit edilen İsrail vatandaşları, aynı mahkemenin vereceği ayrı bir kararla vatandaşlıktan çıkarılabilecektir.¹⁰³ Bunun hedefi elbette ki tüm bu suçların potansiyel işleyicisi olarak kabul edilen Araplardır. Böylelikle yine yasal çerçevede kalınarak Arap kökenli vatandaşların, vatandaşlıktan çıkartılması da kolaylaştırılmıştır. Çünkü 2011 yılında yapılan son nüfus sayımına göre İsrail'de Yahudi nüfusu yılda 1,7 Arap nüfusu ise 2,5 oranında artış göstermiştir.¹⁰⁴ Bu durum Knesset'in onay verdiği bu değişikliğin Arap kökenli İsrail vatandaşlarını hedef aldığı ve Arap azınlığa karşı yürütülen demografik savaşın bir parçası olduğu¹⁰⁵ fikrini doğrulamaktadır.

Son olarak Arap vatandaşların sosyal güvenlik, eğitim ve sağlık gibi sosyal haklarını ele aldığımızda yine hiç de eşit olmayan bir dağılım olduğunu görmekteyiz. Örneğin Yahudi okulları, kamu finansmanından Arap okullarından daha fazla pay almaktadırlar ve Yahudi bölgelerindeki kamu imar programları, Arap bölgelerine nazaran daha fazladır.¹⁰⁶ Tarım için kibutzlara* tanınan su kotaları bile, komşu Arap köylere ayrılan miktardan fazladır. Keza, devletin ekonomik kalkınmayı teşvik amacıyla özel hibelerde bulunduğu dezavantajlı bölgeler de, tek bir Arap köyünü bile içermeyecek şekilde belirlenmiştir.¹⁰⁷

Tüm bu uygulamalardan yola çıkarak İsrail'de yaşayan Arap asıllı vatandaşların durumunu şu şekilde özetlemek mümkündür: Bir yandan onlara seçme hakkı tanıyan ve sosyo-ekonomik bir modernleşmeye inkâr edilemeyecek katkılarda bulunan bir devletin yurttaşdırlar; diğer yandan kendilerine yabancı muamelesi yapan Yahudi devletinin dışında kalmışlardır.¹⁰⁸

¹⁰³ <http://www.sde.org.tr/tr/haberler/1430/ortadoguda-vatan-vatandas-muammasi.aspx>, Erişim Tarihi: 13.10.2011

¹⁰⁴ <http://haberevet.com/haber/20110928/396578/israil-nufusu-8-milyona-dayandi.html>, Erişim Tarihi: 13.10.2011

¹⁰⁵ <http://www.sde.org.tr/tr/haberler/1430/ortadoguda-vatan-vatandas-muammasi.aspx>, Erişim Tarihi: 13.10.2011

¹⁰⁶ Gülalp, Ibid, s.127.

* İsrail'deki kolektif çiftliklere verilen ad.

¹⁰⁷ Gülalp, Ibid, s. 127.

¹⁰⁸ Gülalp, Ibid, s.127.

İsrail’de Demokrasi, Din ve Vatandaşlık

İsrail Devleti bir taraftan yeni kanunlar çıkartarak Arap halkının haklarının genişletildiği algısı oluştururken, diğer taraftan başka kanunlarla bu hakların kullanılmasını kısıtlamaktadır. Örneğin 1966 yılına kadarki süreç hakların kısıtlanması bakımından en katı dönemi teşkil eder –ki aileler her ne sebeple olursa olsun askeri otoritelerden izin almaksızın köylerinden uzaklaştığı gerekçesiyle ağır para cezalarına çarptırılmaktaydı, resmi gözetililer için İsrail makamlarının gerekçe sunmasına lüzum görülmemekteydi ya da neredeyse yargı denetiminden bağımsız denebilecek ev baskınları normal karşılanmaktaydı. Tüm bunlar devam ederken yurttaşlık haklarının kısıtlanmasıyla dengelenen oy kullanma ve seçimlere katılma hakkının verilmesi, Arap milliyetçiliğine eğilimli olduğu gerekçesiyle kapatılan Arap partilerinin seçime alınmaması uygulamalarıyla devam ettirilince ortaya Araplar açısından eşit vatandaşlık haklarından yararlanma durumu da çıkmamaktadır.¹⁰⁹

Aynı topraklar üzerinde ve aynı devlet çatısı altında yaşayan ulusların birbirlerinden endişe duymaları ve kendilerini güvende hissetmemeleri devlet politikalarının halk üzerindeki en belirgin yansımasıdır. Bu tedirgin yaşam biçimi günlük hayatın her noktasında rahatlıkla gözlemlenmektedir. Örneğin Savunma Bakanlığı tarafından yapılan 1954 tarihli düzenleme ile Arap vatandaşların askerlik görevinden muaf tutulmaları¹¹⁰, halkın birbirine karşı hissettiği olumsuz duyguların pekişmesine neden olan başlıca unsurlardandır. Arap ulusunu devletin bir parçası olmaktan dışlayan politikaların resmi olarak benimsendiğini gösteren bu uygulamanın nedeni ise, eline silah verilen bir Arap’ın, bu silahı İsrail Devleti için değil de kendi soydaşları için kullanabileceği ihtimalinin düşünülmesidir. Oysa bu bile İsrail Devleti’nin kendi politikasının yanlışlığını kabul ettiğinin bir ispatıdır; çünkü eğer Arap ulusu için yapılmış bir haksızlık yok ise ortada, bu endişeyi gerektirecek bir durum da yok demektir.

Tüm bu politikalar mevcutken, İsrail Devleti demokrasisini hala Batılı anlamda bir liberal demokrasi olarak tanımlamaktadır. Ancak liberal yaklaşımda vatandaşların statüsü, devlete ve diğer vatandaşlara karşı sahip olunan öznel haklar ölçülerine göre belirlenmektedir.¹¹¹ Öznel hak sahipleri olarak, özel çıkarlarını, yasalarla belirlenen sınırlar içerisinde izledikleri sürece, devletin koruması altındadırlar –aynı zamanda da yasaların öngördüğü

¹⁰⁹ Gülalp, *Ibid.*, s.124.

¹¹⁰ As’ad Ghanem, “State and Minority in Israel: The Case of Ethnic State and the Predicament of Its Minority”, *Ethnic and Racial Studies*, Vol.21, No.3, 1998, s. 433.

¹¹¹ Jürgen Habermas, “Öteki” Olmak “Öteki”yle Yaşamak: Siyaset Kuramı Yazıları, Çev. İlknur AKA, 5. Bs., İstanbul, Yapı Kredi Yay., 2010, s.152.

müdahale koşulları dışında, devletin herhangi bir müdahalesinden de korunmuşlardır.¹¹² Yasaların uygun görebileceği müdahale koşulları göz önünde bulundurulduğunda hiçbir demokrasi modelinde devletin bünyesinde barınan uluslar arasında ayırım yapılmamaktadır. Çünkü ulusun etnik kimliğe göre ayrıştırılarak farklı normlar altında değerlendirilmesi, vatandaşların eşitliği ilkesine aykırıdır ve açıkça uygulanması mümkün değildir.

Ancak söz konusu Arap kökenli vatandaşlar olduğunda İsrail Devleti, konuyu hukuki bir çerçeveye dâhil etmeyi amaçlamaktadır. İsrail'in Arap vatandaşlarına dair temel söylemi, "her ülkenin azınlık sorunları" bulunduğu yolundadır ancak bu denkleştirmeci yaklaşıma ilk darbeyi İsrail'deki anayasa sorunu vurmaktadır.¹¹³ Batı tipi demokrasilerde vatandaşların hakları; ırk, din ve dil gözetmeksizin eşitlik temelinde en azından kâğıt üzerinde anayasalarla garanti edilirken, İsrail'de kurucularının 1948'deki beyanlarına rağmen bunca vakittir hala anayasa yapılamamıştır.¹¹⁴ Bunda dindarların en koyu kanadı olarak kabul edilen Ortodoks Yahudilerin Yahudi Şeriatı'ndan başka bir kanun tanımayacaklarını ilan etmiş olmalarının¹¹⁵ rolü elbette ki yadsınmaz fakat bunun da ötesinde yazılı bir anayasanın olması vatandaşların haklarının yazılı olarak güvence altına alınması da demektir. Böylesi bir durum vatandaşlık statüsünün sorgulanmasında kilit rol oynayabilecektir. Bunun yerine daha kolay değişiklikler yapılabilen kanunlar tercih edilmektedir.

Bilindiği üzere Doğu Kudüs 1967 yılında işgal edilmiş olmasına rağmen İsrail bu bölgeyi 1948 sınırı olarak nitelendirmektedir. Buna rağmen Arap kökenli vatandaşlar için burada farklı bir muamele söz konusudur ve tıpkı Batı Şeria'daki diğer Araplar gibi onlara da pasaport verilmemektedir. Bir diğer kimlik ise yeşil kimlik kartlarıdır ve bu kartlar Batı Şeria ve Gazze'deki Araplara verilmektedir. Bu kimlik kartı dolaşımında ciddi kısıtlamalar getirmektedir. 1948 sınırları dâhilinde seyahat izni olmayan Filistinliler aynı şekilde ne Batı Şeria'dan Gazze'ye ne de Gazze'den Batı Şeria'ya geçebilmektedirler. Sadece kendi bölgesiyle sınırlı olan seyahat hakkı vardır. Tüm bunların ötesinde bir de kimlik kartı bulunmayan kesim mevcuttur. Batı Şeria ve Gazze'de kimlik dağıtım esnasında yerinde olmayanlara kimlik kartı verilmemiş ve geri döndüklerinde kimlik alma süreci imkânsızlık ölçüsünde zorlaştırılmıştı. Bu kişilere verilen fotoğraflı ve mühürlü kağıtlar her türlü dolaşım haklarını engellemektedir. Değil bir bölgeden diğerine gitmek, bir

¹¹² Habermas, *Ibid*, s.152.

¹¹³ Ceyda Karan, İsrail Sadece "Yahudilere" Demokrat, <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?dergiid=70&makaleid=1697>, Erişim Tarihi: 19.10.2011.

¹¹⁴ Karan, *Ibid*.

¹¹⁵ Mustafa Akyol, "İsrail Neden Güçlü?" <http://www.mustafaakyol.org/islam-dunyasi-ve-ortadogu/israil-neden-guclu/>, Erişim Tarihi: 19 Ekim 2011.

caddeden diğerine geömek için bile güvenlik noktalarından izin almaları gerekmektedir –ki genellikle buna da izin verilmemektedir.¹¹⁶ Aynı durum araç plakaları için de geçerlidir. Vatandaşlara verilen plakanın sarı ya da yeşil oluşuna göre hangi sınırlar dâhilinde dolaşabileceği rahatlıkla anlaşılabilir.

Sonuç

İsrail’in demokrasisini ele aldığımızda karşımıza ilginç bir paradoks çıkmaktadır: yapısal bakımdan “oydaşmacı”ya uygun gözükse, kendisini “liberal” olarak tanımlayan fakat gerçekte “etnik” özellikler taşıyan bir sistem. Yapısal olarak içerisinde barındırdığı farklı ulusların kolektif haklarının devlet tarafından korunduğu, etnik grupların eğitim ya da evlenme-boşanma gibi konularda kendi dini otoritelerinin yönetimine bırakıldığı İsrail, bu yönüyle, topluluklar arasındaki bölünmelerin tanınmasına dayanan oydaşmacı demokrasinin yapısal unsurlarını taşımaktadır. Ancak daha önce de belirtildiği üzere, her ne kadar oydaşmacı demokrasi modelinde etnisite olgusu devletin temel yapı taşlarından biri olarak kabul edilse de ve farklı etnik kimliklere sahip olan gruplar kendi dillerini konuşabilme, kendi okullarında eğitim görme, kendi değer yargılarına göre yargılanma gibi haklara sahip olsa da devletin kendisi; yönetimdeki ya da devletin sınırları dâhilindeki herhangi bir etnik kimliğe göre tanımlanmamaktadır ve devletin etnik-üstü konumdaki görevi bu farklı gruplar arasında oluşabilecek çatışmaları önlemeye ve uzlaşma sağlamaya yöneliktir. Yani devletin tüm gruplara eşit mesafede durduğu bu sistemdeki rolü, daha çok hakemlik şeklindedir. O halde etnik gruplar arasında temel vatandaşlık haklarında dahi eşitliği sağlayamayan İsrail Devleti’nin, bunların da ötesinde ve hatta en başta, kendisini “Yahudi” devleti olarak tanımlaması oydaşmacı demokrasinin temel unsuru olan etnik grupların eşitliği ilkesi ile bağdaşmamaktadır.

Aynı şekilde İsrail Devleti’nin iddia ettiği gibi tam anlamıyla Batılı tarzı bir liberal demokrasi örneği sergilediğini söylemek de güçtür. Çünkü liberal demokrasinin genel ve eşit oy ilkesi, düzenli aralıklarla yapılan gizli oy ve açık sayımlı seçimlerle siyasal iktidarın el değiştirebilmesi, halkın temsil edildiği kurumların (parlamento gibi) varlığı, hukukun üstünlüğü (ve dolayısıyla yargı erkinin bağımsızlığı)¹¹⁷ unsurlarını bünyesinde barındırmasına karşın; düşünce, anlatım ve örgütlenme özgürlüğünü yalnızca belirli bir grubun hakkı olarak gören ve diğer gruplar için bu hakların kullanılmasına fazlasıyla kısıtlayıcı düzenlemeler getiren İsrail, “etnisitenin özelleştirildiği ve devletin

¹¹⁶ <http://learninginpalestine.blogspot.com/2008/08/ids-license-plates-roads.html>, Erişim Tarihi: 13 Nisan 2011

¹¹⁷ Köker, *Ibid.*, s.11.

herhangi bir etnik ayrıma dâhil olmadığı ya da bu konularda yasalar yapmadığı ve vatandaşlar için tek dil, tek kimlik, tek kültür ve eğitim sistemi ile homojen bir ulus-devlet yapısının teşvik edildiği”¹¹⁸ liberal demokrasiden uzaklaşmaktadır.

Bu durumda nüfusun yapısal durumu açısından oydaşmacıya, devletin kurumsal değerleri açısından liberal demokrasiye benzemekle birlikte uygulama yönüyle her ikisine de benzemeyen İsrail’in demokrasi biçimini “etnik demokrasi” olarak tanımlamak en doğrusu olacaktır. Çünkü kendi vatandaşları arasında “Yahudi” olanlar ve “devletin devamlılığına zarar verebilecek olanlar” şeklinde bir ayırım yapan İsrail’in, bu etnik kimliğe göre farklılık arz eden vatandaşlık uygulamalarını modern demokrasiler arasında herhangi bir yere oturtmak mümkün görünmemektedir. Peki demokrasinin en temel gereklerinden biri olan “vatandaşların eşitliği” ilkesi ile örtüşmeyen bir yönetim anlayışının sadece seçme ve seçilme hakkı gibi diğer bazı prensiplerin varlığından ötürü bir “demokrasi” olarak kabul edilmesi ne kadar doğrudur? Elbette ki “etnik” bir demokrasi modelinin gerçekte zaten asla tam demokratik olamayacağını göz önünde bulundurarak ve İsrail’deki mevcut siyasi yapının barındırdığı demokratik kurumlardan yola çıkarak yarı-demokratik olabileceği ön kabulüyle; bu sistem için, baskın olan “etnisite” kavramının yanı sıra “demokrasi” kavramını da kullanmak pek mantıksız olmayacaktır.

O halde kendi içinde homojen bir ulus kavramı oluşturamamış, vatandaşlık bilincini sadece Yahudiler için oluştururken Arap kökenli olanları farklı yöntemlerle devletten izole etmiş ve böylelikle ulusları birbirine adeta düşmanlaştırmış bir devletin; iç dinamiğini bozabilecek çatışmalardan uzak kalarak mevcut siyasi dengesini sürdürmesine gerçekten imkân var mıdır? Çünkü bir ülke dâhilinde, bir ya da birden fazla etnik grubun, diğer etnik gruplara veya bu grupların dominant konumda bulunduğu merkezi yönetime karşı geniş ölçekli başkaldırışını ifade eden etnik çatışma¹¹⁹; aynı topraklarda yaşayan farklı gruplara eşit davranılmaması, bu grupların birtakım anti-demokratik uygulamalara maruz kalmaları ya da kendi kimliğinin de var olduğunu ispatlama çabasından kaynaklanmaktadır. İsrail açısından bakıldığında ise sadece devletin kendisinin değil aynı zamanda baskın durumdaki Yahudi vatandaşların da bu dışlayıcı politikaların bir parçasını oluşturduğunu söylemek yanlış olmayacaktır –ki bu iki ulus arasındaki mevcut uçurumu iyice derinleştirmektedir. İsrail Devleti’nin kurulduğu tarihten günümüze kadarki seçim sonuçlarını incelediğimizde karşımıza çıkan sonuç, Yahudi halkının genel yaklaşımının giderek, devletin Yahudileri ayrıcalıklı

¹¹⁸ Smootha, *Ethnic Democracy: Israel as an...*, s.199.

¹¹⁹ Muzaffer Ercan Yılmaz, “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ‘Sınır İçi’ Etnik Çatışmalar”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt II, No.6, 2006, s.18.

kılan aşırı sağcı tutumunu daha da destekleyici nitelikte olduğu yönündedir. İsrail sınırları içerisindeki Arap vatandaşların nüfus artış oranının daha yüksek olmasına ve doğal olarak Yahudilere oranla seçmen kitlesinin biraz daha fazlaşmasına karşın, devletin sağ kanadının Knesset'teki sandalye sayısını her seçimde arttırmaması; devletin "Yahudi" kimliğini ve bunun beraberinde getirdiği ayrımcı politikaları destekleyen Yahudi vatandaşların sayısının da aynı ölçüde artmakta olduğunun işaretidir.

Demokrasi tarihinin geçirdiği evrime baktığımızda; demokrasi uygulamalarının –uygulandığı sürece-, ortaya çıkan yeni şartlar ve gereksinimler doğrultusunda mütemediyen geliştiiğine ve her defasında biraz daha ileriye taşındığına tanık olmaktayız. O halde İsrail Devleti'nin mevcut demokrasi anlayışının, vatandaşların eşit kabul edilmemesi bakımından, demokrasinin en ham ve en ilkel hali olan Antik Yunan demokrasısından ya da Roma Cumhuriyeti'nin demokrasısından pek de farkı olmadığını söyleyebiliriz. Demokrasi uygulamalarının, ülkelerin mevcut durumlarına ya da sonradan ortaya çıkan gelişmelere göre sürekli olarak kendini yenilemesi hâli, İsrail'de tam aksi yönde gelişmektedir. Vatandaşların haklarının güvence altına alınması, eşitliğin sağlanabilmesi amacıyla ihtiyaçlar doğrultusunda geliştirilerek ileriye taşınması gereken uygulamalar; İsrail Devleti'nde iç siyasal düzenin korunması, bu asıl amacın ihlâl edilmesi ve işleyişin tam ters yönde gerçekleşmesi anlamına gelmektedir. Geriye doğru seyreden bu gidişat, tarihin akışı hatırlandığında bize temsili demokrasiye geçişin yaşanmakta olduğu yılları anımsatmaktadır. Ulusların ayaklanmasına ve ardından devletlerin yıkılmasına yol açan aydınlanma hareketlerinin demokrasi deneyiminden yoksun olarak geçen yılların akabinde gerçekleşmiş olması bu bağlamda düşündürücüdür. İsrail Devleti'ni hem uluslararası platformda ve hem de kendi iç siyasetinde giderek daha da çıkmaza sokan bu "ters seyir"; devletin bekâsına zarar verebilecek etnik çatışmaların sinyalinini vermektedir.

Kaynakça

- ARIAN Asher, "Politics in Israel: The Second Republic", 2nd Ed., Washington D.C., CQ Press, 2005.
- BALIBAR Etinne, WALLERSTEIN Immanuel, "İrk, Ulus, Sınıf: Belirsiz Kimlikler", 4. Baskı, İstanbul, Metis Yayınları, 2007.
- BISHARA Marwan, "Filistin/İsrail: Barış veya İrkçılık", Çev. Ali Berktaş, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2003.
- BOWMAN Glen, "Yitik Ülke Masalları: Filistin Kimliği ve Ulusal Bilincin Oluşması", Çev. Türkan Yöney, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1996.
- BÖLME Selin M., ULUTAŞ Ufuk, "Birleşmiş Milletler'de Filistin Oylaması: Devlete Doğru mu?", SETAV Analiz, Eylül 2011, s.6.
- BUTENSCHON Nils A., DAVIS Uri, HASSASSIAN Manuel, Ed., "Citizenship and the State in the Middle East: Approaches and Applications" içinde Rebecca Cook, "Citizenship and Its Discontents: Palestinians in Israel", New York, Syracuse University Press, 2000.

- CABARIN Hasan, “Filistinliler bir ‘Yahudi Devletini’ Neden Kabul Edemez?”, Çev. Serhat Bozova, Haaretz Gazetesi.
- CHAPMAN Malcolm, McDONALD Maryon, TONKIN Elizabeth; “History and Ethnicity”, London, Routledge Yay., 1989. DOWTY Alan, “Is Israel Democratic? Substance and Semantics in the ‘Ethnic Democracy’ Debate”, Israel Studies, Vol. IV, No.2, 1999.
- ÇIVGIN İzzet, YARDIMCI Remzi; “Siyasal Düşünceler Tarihi”, Ankara, Nobel Yay. Dağ., 2007.
- ÇUBUKÇU Mete, “Bizim Filistin: Bir Direnişin Tarihiçesi”, 2. Bs, İstanbul, Metis Yayınları, 2004.
- DAHL Robert A., “Demokrasi Üstüne”, Çev. Betül Kadioğlu, Ankara, Phoenix Yay., 2001.
- DAVUTOĞLU Ahmet v.d., “Filistin: Çıkmazdan Çözüme” içinde Sevinç Alkan Özcan, “Filistinli Mülteciler”, İstanbul, Küre Yayınları, 2003.
- DOWTY Alan, “Is Israel Democratic? Substance and Semantics in the ‘Ethnic Democracy’ Debate”, Israel Studies, Vol. IV, No.2, 1999.
- ERIKSEN Thomas Hylland; “Etnisite ve Milliyetçilik: Antropolojik Bir Bakış”, Çev. Ekin Uşaklı, İstanbul, Avesta Yay., 2002.
- FENTON Steve, “Etnisite: Irkçılık, Sınıf ve Kültür”, Çev. Nihat Şad, Ankara, Phoenix Yay. 2001.
- GHANEM As’ad, “State and Minority in Israel: The Case of Ethnic State and the Predicament of Its Minority”, Ethnic and Racial Studies, Vol.21, No.3, 1998.
- GUIBERNAU Montserrat, REX John; “The Ethnicity Reader: Nationalism, Multiculturalism and Migration”, Cambridge, Polity Press, 1997.
- GÜLLALP Haldun, Haz., “Vatandaşlık ve Etnik Çatışma: Ulus Devletin Sorgulanması”, Çev. Ebru Kılıç, Metis Yay., İstanbul, 2007.
- GÜRSES Emin, “Uluslararası Sistemin Kısacasında Etnik Terör”, İstanbul, Profil Yay., 2007.
- HABERMAS Jürgen, “Öteki” Olmak “Öteki”yle Yaşamak: Siyaset Kuramı Yazıları, Çev. İlnur AKA, 5. Bs., İstanbul, Yapı Kredi Yay., 2010.
- HALLOUM Ribhi (Abu Firas), “Belgelerle Filistin: Dün-Bugün-Yarın”, İstanbul, Alan Yayıncılık, 1989.
- HEATER Derek, “Yurttaşlığın Kısa Tarihi”, Ankara, İmge Kitabevi, 2007.
- HOLLSTEIN Walter, “Filistin Sorunu: Filistin Çatışmasının Sosyal Tarihi”, Çev. Cemal A. Ertuğ, İstanbul, Yücel Yayınları, 1975.
- JENKINS Richard, “Social Identity”, 2nd Ed., London and New York, Routledge, 2004.
- KARAKÖSE Hasan, “Siyasi Düşünce Tarihi”, 2. Baskı, Ankara, Nobel Yay. Dağ, 2007.
- LEWIS Bernard, “Ortadoğu: İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi”, Çev. Selen Y. Kölay, 3. Bs., Ankara, Arkadaş Yayınevi, 2006.
- ÖZ H. Birsen, der., “19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler” içinde Sevgi Uçan Çubukçu, Sosyal Demokrasi: Melez Bir Politik Gelenek, 3. Baskı, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yay., 2007.
- KÖKER Levent, “Demokrasi, Eleştiri ve Türkiye”, Ankara, Dipnot Yay., 2008.
- KYMLICKA Will, “Çokkültürlü Yurttaşlık: Azınlık Haklarının Liberal Teorisi”, Çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul, Ayrıntı Yay., 1998.
- LENCZOWSKI George, “The Middle East in World Affairs”, 2nd Ed., Ithaca, New York, Cornell University Press, 1956.
- OKUTAN, M. Çağatay “Teori ve Uluslararası Metinlerde Azınlık Tanımı”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C.59, S.2.
- OWEN Roger, “State Power and Politics in the Making of the Modern Middle East”, London and New York, Routhledge, 1992.

- *PELED* Yoav, “Ethnic Democracy and the Legal Construction of Citizenship: Arab Citizens of the Jewish State”, *American Political Science Review*, Vol.86. No.2, June 1992.
- *ROUHANA* Nadim, *GHANEM* Asad, “The Crisis of Minorities in Ethnic States: The Case of Palestinian Citizens in Israel”, *International Journal of Middle East Studies, the USA*, No. 30, 1998.
- *SARTORI* Giovanni, “Demokrasi Teorisine Geri Dönüş”, Çev. Tunçer Karamustafaoglu, Mehmet Turhan, Ankara, Yetkin Yay., 1996.
- *SATRAN* Nadav, “The United States and Israel”, Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1963.
- *SCARRE* Chris, “The Penguin Historical Atlas of Ancient Rome”, Penguin Books, London, 1995.
- *SMITH* Anthony D., Çev. Sonay Bayramoğlu, Hülya Kendir, “Ulusların Etnik Kökeni”, Ankara, Dost Yay., 2002.
- *SMITH*, Anthony D. “Milli Kimlik”, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009.
- *SMOOHA* Sammy, *ARABS AND JEWS IN ISRAEL, VOL. 1, CONFLICTING AND SHARED ATTITUDES IN A DIVIDED SOCIETY*, Boulder and London, Westview Press, 1989.
- *SMOOHA* Sammy, “Ethnic Democracy: Israel as an Archetype”, *Israel Studies*, Volume 2, Number 2.
- *SÖNMEZOĞLU* Faruk (Der.), Haz. Ülke Arıboğan, Gülden Ayman, Beril Dedeoğlu, “Uluslararası İlişkiler Sözlüğü”, 4. Baskı, İstanbul, Der Yay., 2005.
- *ŞAHİN* Bican, Ed., “Demokrasi Teorisinde Günce Tartışmalar”, içinde Bican Şahin, “Liberal Demokrasinin Temelleri”, Ankara, Orion Kitabevi, 2008.
- *ŞAHİN* Köksal, “Küreselleşme Tartışmaları Işığında Ulus Devlet”, İstanbul, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 2007.
- *TUNÇ* Hasan, “Demokrasi Türleri ve Müzakereci Demokrasi Kavramı”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.12, S.1-2, 2008.
- *ULUŞAHİN* Nur, “Liberal Demokrasinin Çıkmazı: Çatışma Karşısında Barış İçin Azınlık-Çoğunluk İlişisini Yeniden Düzenleme Gereği”, *Anayasa Yargısı*, No.24, 2007.
- *YAYLA* Atilla, “Liberalizm”, 3. Baskı, Ankara, Liberte Yay., 2000.
- *YILMAZ*, Muzaffer Ercan “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ‘Sınır İçi’ Etnik Çatışmalar”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt II, No.6, 2006.
- *YILMAZ* Türel, “Uluslararası Politikada Ortadoğu: Birinci Dünya Savaşı’ndan 2000’e”, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004.

- www.anayasa2011.com
- www.anlayis.net
- www.babylon.com
- www.filistin.ihh.org.tr
- www.haberevet.com.tr
- www.learningpalestine.blogspot.com
- www.mustafaakyol.org
- www.ozgur-gundem.com
- www.sabah.com.tr
- www.salom.com.tr
- www.sde.org.tr
- www.setav.org
- www.znet-turkiye.org

